KARYS

1963 M.
GRUODIS - DECEMBER
Nr. 10

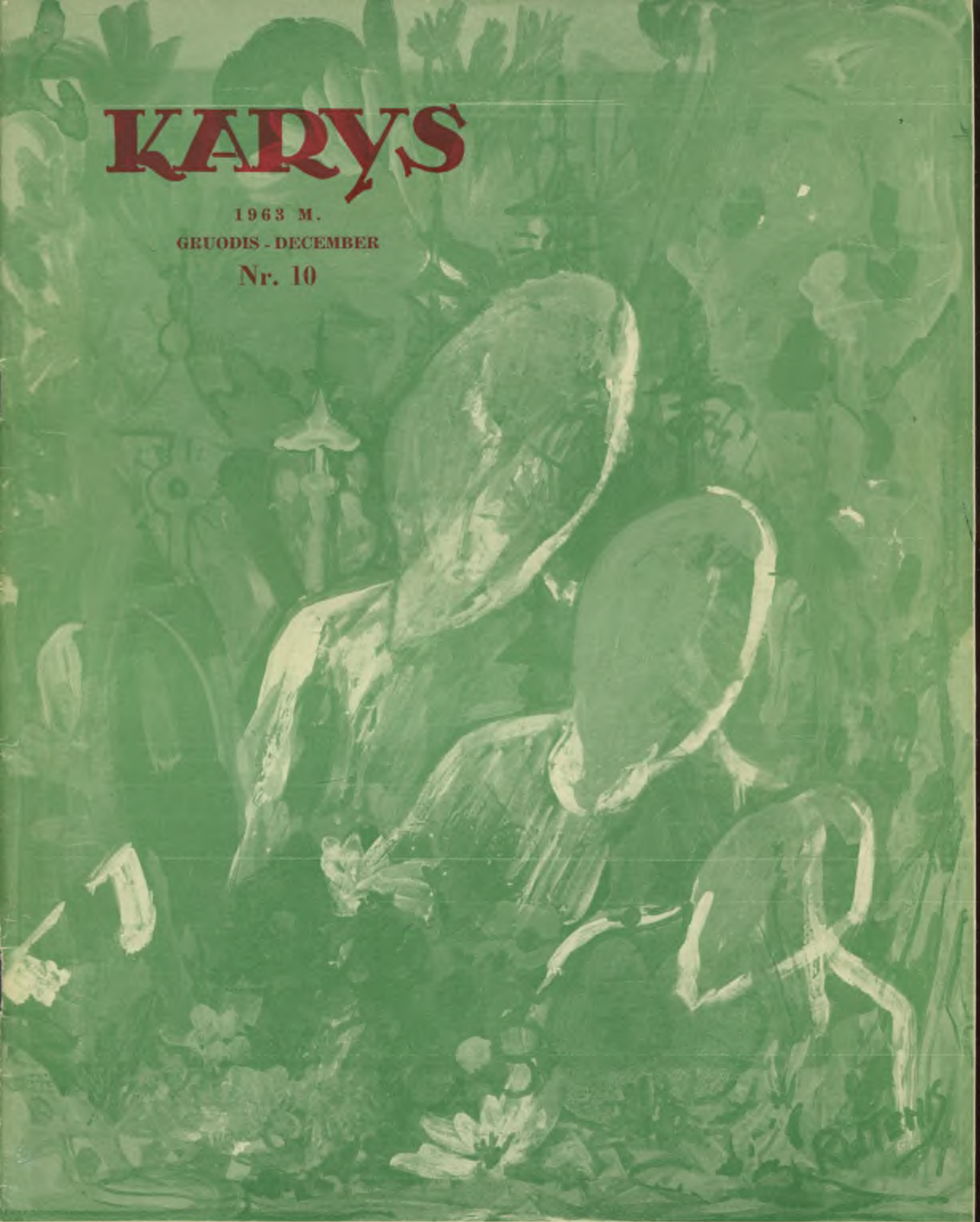

KARYS

1963
Nr. 10 (1397)

Redaktorius — Zigmas Raulinaitis
Redaktoriaus pavaduotojas — Jonas Rūtenis
Kalbinę dalį redaguoja — Kazys Kepalas
Dail. literatūros dalį redaguoja — Vincas Jonikas
Administratorius — Leonas Bileris
Leidžia — L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius
Atskirus skyrius redaguoja:
P. Petrušaitis — Tremties Trimitas
Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje
Kunigunda Kodatienė — Šaulė Tremtyje

TURINYS

J. Rūtenis — Partizanų motinos ..... (viršelis)
V. Jonikas — Baladė apie sukilimą 290
A. Rėklaitis — Maskvos atominė sutartis 293
V. Jablonskis — "Nelaimė" 297
A. Valeška — Mindaugo krikštas (pav.) 298
Z. Raulinaitis — Hunų žygis į Prūsus 301
J. Skardis — Pasikalbėjimai su Stalinu 309
Šaulė Tremtyje 312
Lietuviai kariai laisvajame pasaulyje 314
Kronika 315

ATSTOVAI: Lionginas Leknickas, Cleveland, Ohio; Morkus Šimkus, Baltimore, Md.; V. Rušas, Toronto, Ont. Canada; V. Šalkūnas, Australija

PLATINTOJAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE:

Baltimore, Md. — M. Šimkus
Boston, Mass. — "Baltic Florists"
Brockton, Mass. — A. Mantautas
Chicago, Ill. — H. Naujoks, J. Karvelis, "Marginiai", K. Rožanskas, J. Virpša.
Detroit, Mich. — V. Perminas
Grand Rapids, Mich. — J. Belinis
Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas
Philadelphia, Pa. — A. Impulevičius
Newark, N. J. — Kazys Trečiokas
Rochester, N. Y. — P. Saladžius
Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas
Toronto, Ont. — August. Kuolas, V. Rušas, P. Misevičius
Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew, Surrey

AUSTRALIJOJE:

N. Butkūnas — 9 Cowper Street, St. Hilda, Vic.
A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia
P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.
M. Urbonas, 9 Sixth Ave., Woodville Gardens, So. Australia

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB — Escuelas Prof. Salesianas Avda. Miranda, Boleita, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn 21, N. Y., U. S. A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.
SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523765 6

Įsteigtas Lietuvoje 1919—Nepriklausomybės kovų—metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 10 (1397) GRUODIS - DECEMBER 1963

Trisdešimt penktojo J. A. Valstybių Prezidento John Fitzgerald Kennedy, lapkričio 22 d. nužudyto Dallas (Teksase) mieste, laidotuvės.

Prezidentas, J.A.V. ginkluotų jėgų vyriausias vadas, buvo palaidotas karinėmis apeigomis lapkričio 25 d. Arlingtono kapinėse, Virginijoje.

BALADĖ APIE SUKILIMĄ

VINCAS JONIKAS

Iliustravo —
Jonas Rūtenis

Senapilės maldyklos
Tos durys ąžuolinės
Vidurnaktį pravirsta,
Sušvinta senos vinys.

Tenai šešėlio žingsniai
Sugirgžda paslaptingi,
Paskiau pamokslo žodžiai
Varpų balse sustingę.

Staiga padvelkia vėjas.
Ir šnibžda žmonės ore,
Paskiau žiedais apkrinta
Takelį per šventorių.

Senapilės pakalnių
Artojai visa mato
Ir žino seną dainą,
Senumo šimto metų.

— — —

Milžinas Noreika
Pusketvirto masto
Žvelgdamas į dangų
Graudžiai susimąsto:

Dieve, ko man kryžių
Įdavei, ne kardą,
Kai šisai pasaulis
Gyvą širdį spardo.

Mokome, kad priešą
Reikia vis mylėti,
Nors pamynė teisę,
Žemę ir pilietį.

Tik nesakom žodžio,
Kas atpirkę plakė,
Kad broleliai būtų
Bailūs ir apakę.

Gėda ir gyventi
Ir į kapą lįsti,
Lieka tik užgerti
Visą veidmainystę.

Dieve, mano delnu
Persunku žegnoti,
Man žirgai, ne žmonės,
Tinka pažaboti.

Eisiu ir kalbėsiu,
Kad atėjo metas
Pasidžiaugti saule
Debesį numetus.

— — —

Tada žemaičių žemė
Laukų žiedais kvepėjo,
Padžiautos gijos balo
Viduržemio verpėjų.

Gandai šventovėn žmones
Jau sukaupė be saiko
Pamokslo paskutinio
Išgirsti iš Noreikos.

Jis po sumos maldyklą
Šventoriun atidaręs
Ten — Vardan Dievo Tėvo,
Broleliai mano! — tarė.

"Šiandien girdėjau žinią,
Gegutė iškukavo,
Kaip caras geradėjas
Jus vėl visus apgavo.

Paskelbė laisvą valią,
Žadėjo žemės duoti,
Kad naują lažą bristų
Stibikauliai žaizdoti.

Reikės mokėti skolą
Už juodą dirvą savo,
Kurią per amžių amžius
Tėvai nuprakaitavo.

Vėliau žemes per skolą
Sučiulps tranai peisuoti,
Arkliavagiai samdyti
Galės ant jūsų joti.

Tai ką sakai, artojau,
Ką patari, tetuši, —
Ar elgetom klajosim,
Ar stosime į mūši?"

Paskiau, ištraukęs raštą,
Prie durų kumščia kalė:
"Noreikos čia nebreikia,
Jei strielbą nešti gali".

Staiga subruzdo žmonės
Kaip ugnimi apliję,
Sužvengė juodbėrėliai
Žemaičių pašalyje.

— — —

Turi jau Noreika
Raitininkų būrį,
Ant pakaušio skusto
Karišką kepurę.

Rankoje iškėlęs
Prūsišką muškietą
Joja, kad pakiltų
Žemė numylėta.

Nieko nereikėjo
Raginti ar barti —
Girdi jo žemaičiai,
Kas girdėti verta.

Juos tėvai drąsino,
Motinos apglostė,
O mergelės glaudės
Nors diržų sujuosti.

Jo būrys pro kaimus
Auga visą kelią,
Kaustyti žirgeliai
Akmenėlį skelia.

Ant pečių kuprinės,
Durtuvai prie rankų,
Iš paskos garuoja
Žiopsanti patranka.

Dar vežimas kulkų,
Parako statinės —
Tai graži žemaičių
Puolanti rinktinė.

Taikinį pasiekia,
Duoda tvirtą smūgį,
Kad virpėtų priešai
Giltinės pabūgę.

Jei nuo plieno kirčio
Kam raumuo įplyšo
Tam dvare seselė
Jau žaizdas aprišo.

Poilsiui sustoję
Vyrai susibėga,
Dainomis pakursto
Savo jauną jėgą.

— — —

Rodos, visas kraštas
Grandines nupurtė,
Puolė užgesinto
Židinio atkurti.

Ten išvydę laisvę
Pasakai panašią,
Naują testamentą
Savo krauju rašė.

Vieškeliai dulkėjo
Stebuklingą rytą,
Iš burnos į dainą
Žodžiai patys krito:

"Telšių miestas ant kalnelio,
Ašarėlių ligi kelio —
Marš, marš, brolelė,
Greiti musa žirgelė.

Telšių miestas kaktą raukė,
Ko maskolis nesitraukė —
Marš, marš, brolelė,
Keiti musa kardelė!

Telšių miestas mums pateko,
Ašarėlės vėl nuseko —
Marš, marš, brolelė,
Geri mūsa žodele!

Žygis jau sujungė
Dvarą ir valstietį,
Nes tėvynės meilė
Lygiai širdį lietė.

Jie pažino laisvės
Amžiną vertybę,
Jos pasiekti puolė
Prakaitu sužibę.

Rodos, visas kraštas
Turi vieną širdį,
Aiškią, kaip komandą
Savo dainą girdi.

— — —

Saugokis, Noreika,
Smuklė turi ausį,
Iš girtų žemaičių
Visko prisiklausė.

Jau seniai paleido
Per balandį žinią
Pas maskolių vadą
Budintį beržyne.

Vos aušra prašvito,
Durtuvai sužvilgo,
Sužibėjo kraujas
Ant rasotų smilgų.

Šautuvai tik dunda,
Baubia ir patranka,
O maskolių vilnys
Slenka vis ir slenka.

Šūkauja žemaičiai
Trauktis pasirengę,
Vienas tik Noreika
Ugnimi juos dengia.

Jis narsus kaip vilkas,
Turi gerą akį,
Turi tankią skarą
Eglė plačiašakė.

Prūsiška muškieta
Niekad nemelavo,
Kur tik pasisuko,
Dėjo kulką savo.

Keikdami maskoliai
Spardosi ir vartos,
Girgžda išdavikas
Joselis pakartas.

Šaudo vis Noreika,
Kol nelieka šūvio,
Kol žalia eglelė
Jo krauju pasriuvo.

— — —

Kalėjimas dar stovi
Rausvų molinių plytų,
Kur tris naktis kankino
Noreiką sudaužytą.

Ten karo teismas ruošė
Jam bausmę iškilmingą,
Kad baimės atsigertų
Žemelė nelaiminga.

Vežimas jo į mirtį
Per minią vos judėjo,
O jis, pakėlęs ranką,
Žegnojo ir kalbėjo:

"Neverkite, broleliai
Ir seserys našlaitės.
Noreikos čia nebreikia,
Jau lemta man išeiti.

Apsėdo mus tie žmonės,
Kur kipšas išsirinko
Ir jiems sutvėrė šunį
Maskolį valdininką.

Šuva, krauju augintas,
Vis nori jo ir nori,
Kol kipšo išrinktieji
Paties dar nepakorė.

Neverkite, broleliai,
Atminę žygį mūsų —
Regėsite, kad žemė
Laisvesnė atsiduso!"

Jis laimino ir guodė
Žemaičių margą minią
Priraišiotas prie stulpo
Virvėmis per krūtinę.

Už miesto trenkė šūviai
Širdin susmego kulkos
Ir perjojo per kapą
Piktų kazokų pulkas.

— — —

Milžinas Noreika
Baigė savo žygį,
Tik paliko žodžiai
Saulėje įsmigę.

Juos išmano tėvas
Ir paskaito vaikas,
Kai užeina metai
Šiurpūs ir netaikūs.

Nebijok, broleli,
Dar pakelk muškietą —
Tavo tėviškėlė
Dar nenugalėta.

O kada pradėsi
Kovą žūtbūtinę,
Atsimink senuolių
Išmintį auksinę:

Priešą ne mylėti,
O nubausti reikia —
Lai tavoji žemė
Žingsnį jo prakeikia.

Nebijok, tautieti,
Kito nėra kelio,
Kol visokis nuodas
Apie širdį želia!

O kada tėvynė
Bus jau apvalyta,
Patekės tau saulė
Amžiais nematyta.

Tau tvirtesnę pėdą,
Sveiką duonos riekę
Dovanos arimai
Prakaitu sudrėkę.

— — —

Senapilės maldyklos
Tos durys ąžuolinės
Tebėra, kur užlūžo
Skelbimo seno vinys.

Nuo jų per lentą bėga
Drūželės, tartum kraujo,
Ir skelbia gilią tiesą,
Tą pačią vis ir naują,

Apie kovos kilnumą
Už teisę mūsų šventą
Savaip saviškių tarpe
Tikėti ir gyventi.

Senapilės pakalnių
Artojai tai suprato
Ir žino seną dainą,
Senumo šimto metų.

1963. V.18

LIETUVIŲ VETERANŲ SĄJUNGA
R A M O V Ė
CENTRO VALDYBA

LVS Ramovės Rochesterio Skyriaus
Garbės Pirmininkui
Pulkininkui Pranui Saladžiui
(Per Skyriaus Valdybą)

Mielas Pulkininke,

LVS Ramovės Centro Valdyba, prisimindama Tamstos lietuvišką veiklą dar jaunystės dienose, Panevėžio Mokytojų Seminarijoje, Jūsų energingą kovą Lietuvai nepriklausomybę atstatant ir visą laiką budint jos laisvės sargyboje, Tamstos atliktus darbus didžiai vertina.

Nežiūrint, kad daug Tamstai teko pakelti vargo ir persekiojimų, ne tik caristinės, bet ypač bolševikinės okupacijos metu, Tamsta išlikai energingas ir veiklus iki šių dienų. Ir nors esi sunkios 70 metų naštos slegiamas, Tamsta dar stipriai reiškiesi kovoje dėl lietuvybės išlaikymo ir esi aktyvus mūsų ramovėniškoje veikloje.

Jūsų 70 metų sukakties proga, Centro Valdyba nuoširdžiai Tamstą sveikina, linki geros sveikatos, ištvermės, ilgų, ilgų metų ir našaus darbo kovoje dėl mūsų tautos laisvės atstatymo.

Prof. St. Dirmantas, pirmininkas
Vl. Mieželis, vice pirmininkas
K. Dabulevičius, vice pirmininkas
J. Švedas, kultūros vadovas
J. Gaižutis, sekretorius
K. Oželis, iždininkas

MASKVOS ATOMINĖ SUTARTIS

A. RĖKLAITIS

Šių dienų didžiųjų galybių politika turi daug panašumo į politiką, vestą Europoje prieš II-jį Pas. karą. Vokietijos diktatorius Hitleris grasino pasauliui karu, reikalaudamas iš savo oponentų Anglijos ir Prancūzijos nuolaidų kitų laisvų Europos tautų sąskaiton. Vieną tokių nuolaidų jis gavo Miuncheno sutartimi. Tada Anglijos min. pirm. Nevillis Chamberlainas, Prancūzijos min. pirm. Edouardas Daladier, Adolfas Hitleris ir Benito Mussolinis, 1938 m. rugsėjo 29-30 d. d., Miunchene pasirašė sutartį. Ta sutartimi Hitleriui buvo atiduotas Čekoslovakijos šiaurės vakarų natūralus geografinis - strateginis teritorijos plotas, vadinamas Sudetais, kur gyveno žymus procentas vokiečių kilmės gyventojų. Tai buvo vienašališkas laisvosios, nepriklausomos Čekoslovakijos išpardavimas, išdavimas, į jos balsą ir norus visai neatsižvelgiant.

Maždaug metams praslinkus tos sutarties pasekoje kilo II-as Pas. karas, nežiūrint į tai, kad Chamberlainas, tą sutartį pasirašęs, sušuko: "Taika išgelbėta!". Ir šiuo metu, taiką gelbstint, Maskvoje pasirašyta ir jau ratifikuota atominė sutartis. Kieno sąskaiton? Visi turimi daviniai ir įvykių raida sakyte sako, kad toji Maskvos atominė sutartis ir galimi tolesnieji susitarimai bus daromi komunizmo pavergtų tautų ir laisvos Europos sąskaiton.

Propagandos už tą sutartį buvo daug. Ji ir toliau tebevaroma. Sakoma, kad sutartis yra tik pirmas žingsnis į kitus, toli siekiančius, susitarimus, kurie prives didžiąsias galybes prie įtampos sumažinimo, prie nusiginklavimo ir kitų degančių problemų taikaus išsprendimo.

Tačiau toji Maskvos atominė sutartis, nežiūrint plačios propagandos, turi stiprią opoziciją ne tik Europoje, bet ir čia — šiame krašte. Opozicijai ši sutartis ne džiaugsmą, bet susirūpinimą kelia. Nors opozicija negalėjo sulaikyti sutarties ratifikavimo, bet ji iškėlė tuos pavojus, kurie gali kilti tą sutartį vykdant ir žengiant kitus žingsnius, darant kitus susitarimus tos sutarties dvasios įtakoje.

Ir tie, kurie buvo prieš sutarties ratifikavimą ir tie, kurie buvo už tai, visi buvo vienos nuomonės viename taške, būtent: sutartis yra labiau naudinga sovietams, negu šiam kraštui.

Galima būtų čia pakartoti daugybę filosofinių išvedžiojimų ir motyvų, iškeltų bei pareikštų garsių politikų, strategų, mokslininkų, dėl ko ta sutartis buvo pasirašyta ir ratifikuota, žinant, kad ji šiam kraštui nėra naudinga. Būdingiausi iš jų:

1. Viešoji pasaulio opinija yra prieš atominį karą. Gi sutartis — tai pirmas žingsnis į tokio karo pašalinimą. Kas prieš sutartį — tas už atominį karą. Tad JAV nenorinčios atsistoti atominio karo šalininkų pusėje.

2. Sutartis sumažins įtampą, padidins tarpusavinį pasitikėjimą ir tuo būdu sudarys palankią atmosferą kitiems abipusiem naudingiem susitarimam.

3. Vašingtonas ir Londonas tikisi, kad sumažėjus įtampai tarp Sovietų ir Vakarų, būsią galima "liberalizuoti" padėtį už Geležinės uždangos. Tai pageidaujantis galvojimas — "wishful thinking", su tikrove nieko bendro neturintis.

4. Ši sutartis vaidina didelį veidmenį JAV ir Anglijos vidaus politikoje. Kiekvienam krinta į akis, kad dabartinės derybos, kurios vyksta su Sovietais Jungtinių Tautų užkulisiuose, Vašingtone ir Maskvoje, yra per daug propagandos apgaulingai išpučiamos tikslu pakelti šio krašto prezidento ir Anglijos min. pirmininko politinį prestižą. Tad Maskvos atominė sutartis ir kiti planuojami ir galimi susitarimai, kaip draudimas naudoti stratosferoje atominius ginklus, bendros pastangos tirti erdvę, nusiginklavimo žingsniai ir pan., galėjo pakelti prez. Kennedy populiarumą ir taip užtikrinti jo perrinkimą ateinančiais metais.

Turint visa tai galvoje pasidaro aišku, kodėl ta, šiam kraštui nieko gero nežadanti, sutartis buvo propagandos taip intensyviai ir plačiai išreklamuota. Prie tos propagandos buvo pritraukti patys geriausieji žurnalistai ir visas televizijos tinklas. Sutartis buvo pristatyta visuomenei kaip kelias į taiką, kaip priemonė įtampai pašalinti, šaltam karui baigti, kaip pirmas žingsnis kitų pasaulio problemų išsprendimui.

Čia pravartu prisiminti, ką miręs Valstybės sekretorius John Foster Dulles rašė 1959 metų žiemą: "Kadangi Sovietai nori atominių bandymų draudimo sutarties, nebūtų sunku sudaryti tokią, kuri gerai atrodytų iš pirmo žvilgsnio. Mes galėtume ją papildyti komplikuotomis diplomatinėmis frazėmis... ir ją pasauliui prista-

tyti dideliu laimėjimu taikos naudai. Visa tai galėtų atpalaiduoti įtampą pasaulyje, atgaivinti tarptautinį pasitikėjimą ir 1960 metais prezidentu išrinkti respublikoną.". Toliau Dulles tęsė: "Mes tokios sutarties nedarysime. Tačiau, jei tokią sutartį su sovietais pasirašytume, tai tuojau atsirastų nepaprastas spaudimas sumažinti mūsų apsigynimą, kariuomenės skaičių ir apsiginklavimą. Mes turėsime tik sovietų žodį (kurio jie niekad nesilaiko), kad ir jie darys tą patį. Mūsų NATO, SEATO ir kitos sąjungos atsidurs dideliame pavojuje... Ir rezultate, po kelių metų, mes tapsime komunizmo nejuntančiu taikiniu (sitting duck), ir jis galės mus smogti ten, kur jaus, kad atėjo laikas" (Dirva, 8.9.63). Tada prez. Eisenhowerio vyriausybė tokios sutarties nesudarė, nes buvo žinoma, kad tai būtų JAV ir viso laisvojo pasaulio interesų išdavimas.

Žinant, kad Sovietai sutarčių nesilaiko, jas sudaro tik tada, kai jiems jos atrodo naudingos, nėra garantijos, kad ir šios Maskvos atominės sutarties jie laikysis. Bet, turint galvoje Sovietijoje dabartinio meto sunkumus, N. Chruščiovas gali tos sutarties laikytis, kol išsilygins jo kivirčai su raud. Kinija, kol jis dar labiau suverš diktatorinius pančius pavergtoms tautoms, kol jis savo vergų imperijoje pašalins pasireiškusį maisto trūkumą ir badą, gaudamas kviečius ir kitas gėrybes ne tik iš Kanados, Australijos, bet ir iš JAV.

Kodėl Sovietai suminkštėjo?

U. S. News and World Report, 9.2.63, paduoda Londono, Vienos, Paryžiaus ir Vašingtono politinių autoritetų nuomonę, kodėl Sovietai staigiai suminkštėjo Vakarų atžvilgiu. Štai kaikurios šių nuomonių. Mažiau kaip prieš metus N. Chruščiovas galvotrūkčiais siuntė savo raketas į Kubą prieš Ameriką. Šiandien gi Sovietų diktatorius šypsosi ir yra geroj nuotaikoj. Vizituodamas Jugoslaviją jis glebėsčiavosi ir bučiavosi su Titu, kuris gavo ir gauna bilijonus dolerių iš JAV. Tarp Nikitos ir prez. Kennedy vyko gyva korespondencija. Tarp Kremliaus ir Baltųjų Rūmų yra net įrengta privati uždara telefoninio mašinraščio "karšta linija". Štai, jau yra ir Maskvos atominė sutartis, draudžianti branduolinius bandymus erdvėje ir vandenynuose. Kalbama ir apie kitus galimus susitarimus. Kodėl? Kas pasikeitė per šiuos 11 mėnesių? Žinant šaltojo karo taškus, nėra lengva nustatyti tikrąją to pasikeitimo priežastį. Juk iki šiol Sovietų kariniai daliniai laiko Kuboje okupavę atsparos bazes. Rytų Vokietijos raudonieji Chruščiovo įsakymu dar vis tebešaudo beginklius vokiečius, bandančius pabėgti į laisvus Vakarus per raudonųjų pastatytą mūro sieną. Lotynų Amerikoje ir Afrikoje Sovietų agentai yra tiek pat veiklūs, kiek jie buvo ir anksčiau, gal dabar net daugiau rodo aktyvumo. Komunistų parama ir toliau plaukia komunistų partizanams, kurie Pietų Vietnamo kare žudo amerikiečių karius. Minėti faktai rodo, kad vadinamas šaltasis karas ir toliau tebevyksta. Bet, nežiūrint į tai, Chruščiovas suminkštėjo ir padarė sutartį su JAV ir tikisi daugiau jų padaryti. Kodėl?

Vakarų ekspertai, Sovietų politikos žinovai, yra vieningos nuomonės, kad komunistai nedaro sutarčių su nekomunistais, jei jie tuo nieko negali laimėti. Sovietų vadai sutartyje turi matyti laimėjimą, antraip — "no deal".

Ką Chruščiovas jaučiasi laimėjęs atomo bandymo draudimo sutartį pasirašius? Š. m. rugpjūčio 21 d. Chruščiovas, atsikirsdamas raud. kiniečiams už sovietų puolimus dėl atominės sutarties, gyrėsi, kad ši sutartis yra "mūsų laimėjimas". Toliau jis išsireiškė, kad sutartis "ne mažina Amerikos atominio monopolio, bet jį likviduoja". Jis kiniečiams porino, kad, girdi, sovietų atominių bandymų politika nėra "sustingusi, bet yra lanksti ir reali". Ką Chruščiovas pasakojo Pekingo raudoniesiems, faktinai yra kaip tik tas pat, ką daugelis JAV karinių vadų kalbėjo Vašingtone: kad dalinio branduolinių sprogmenų bandymų draudimo sutartis yra karinis Sovietų laimėjimas, o JAV pralaimėjimas.

Sen. Herman E. Talmadge (D. Ga.) pradžioje buvo sutarties šalininkas. Bet į reikalą įsigilinęs ir gavęs faktų, pasidarė sutarties priešas. Čikagos Tribūnoje 9.22.63 jis sako: "Keletą savaičių studijavau Maskvos atominę sutartį ir skaitydamas slaptus parodymus, duotus tyrinėjimo pakomisijai, priėjau išvados, kad tos sutarties laikantis, karinis pavojus darosi per didelis ir tikrai graso mūsų valstybės saugumui".

Paminėjimas "slaptų parodymų" buvo rizikingas. Slaptų parodymų reikalas buvo smarkiai saugojamas kaip ir branduolinio ginklo paslaptis. Viešai apie tai nebuvo leista diskutuoti. Gi dabar toji paslaptis iškilo į viešumą. Tas lietė, taip vadinamą, elektromagnetinį pulsą (E.M. P.) arba eletromagnetinės energijos bangavimą, kuris atsiranda po kiekvieno branduolinės bombos sprogimo.

Šią, dabar jau viešą, paslaptį žinančiuosius sutarties šalininkus apninka baimė, kad šį naują fenomeninį "super" ginklą atrado Sovietai, jį jau išbandydami. Gi šis kraštas tokio ginklo dar neturi. Esą su tuo nauju išradimu Sovietai gali sugadinti JAV raketų šaudymo sistemos elektroninį veikimą (srovės ratą) ir jautriąsias sistemos dalis, padarant jas netinkamas naudoti.

Turint šį fenomeninį ginklą galvoje, kyla klausimai: ar Sovietai, nutraukę laisvą atominių bandymų moratoriumą, ir 1961-62 metais vykdydami branduolinių bombų bandymus, atrado, kad, sukėlus elektromagnetinį pulsavimą, Amerikos raketas dar ugniavietėse galima padaryti neveiksmingas? Ar tai buvo priežastis, kodėl N. Chruščiovas staiga sutiko pasirašyti atominę sutartį, kuriai anksčiau buvo priešingas? (Priešingas buvo dėl to, kad tada JAV reikalavo inspekcijos, o dabar Chruščiovas gavo sutartį be inspekcijos). Jei atsakymas į tuos klausimus yra teigiamas, ką kaikurie mokslininkai patvirtino slaptuose posėdžiuose, tai yra pagrindo manyti, kad Sovietai jau turi tą baisų ginklą prieš JAV balistines branduolines raketas. Tas ginklas esąs pajėgus paraližuoti tas raketas ugniavietėse, dar jų neišsovus. Tad JAV nusistatymas, tik gavus priešo smūgį, smogti jam atgal branduolinėmis raketomis paspaudžiant mygtuką, būtų bergždžias, nes rastų, kad visų raketų šaudymo elektroninis veikimas yra pagadintas ir neveikiantis. Sen. Goldwateris, turėdamas autoritetingų žinovų raštus apie minėtą fenomeninį ginklą, pateikdamas juos posėdžiavusiems senatoriams sušuko: "Senatoriai, aš maldauju jus, studijuokite šituos raštus. Juose liečiamas reikalas, kurio mes nediskutavome ir kuris yra mūsų interesams gyvybinis" (Čikagos Tribūna, rugs. 22, 1963).

Prieš sutartį po visą kraštą sklido protestai įvairių organizacijų ir atskirų asmenų. Bet jų balsas paliko balsu tyruose.

Senatoriai, kurie balsavo prieš sutarties ratifikavimą, pagrįstai įrodinėjo, teigdami, kad yra rizikinga sustabdyti bet kokį atominių sprogdinimų bandymą, kai kitas sutarties partneris, nesant kontrolei, galėtų mus šioj srity pralenkti. Tas mūsų kraštui turėtų fatališkų pasekų.

JAV kariniai vadai, prieš sutarties pasirašymą Maskvoje, įrodinėjo, kad planuojamoji sutartis būsianti Amerikai žalinga. Krašto saugumas susilpnės. Jie buvo prieš sutartį. Vėliau, tačiau, jie savo nuomonę pakeitė, kai Baltieji Rūmai juos paspaudė. Tačiau Senato komitete juos apklausinėjant, jie sutarčiai priešinosi ir nerodė, bet reikalavo būti atsargiems ir toliau ginklavimo ir apsaugos srityse išlaikyti pirmavimą, būti budriems ir neįkristi į pasyvumą.

Iš sutarties didžiųjų partnerių žodžių, laikysenos ir veiksmų akivaizdžiai matosi, kad tarp jų nėra tarpusavio pasitikėjimo ir nuoširdumo. O, vienok, daromi susitarimai, pasirašomos sutartys. Amerikiečiai žino, kad sovietai nėra nuoširdūs sutarčių partneriai. Ir, nežiūrint į tai, jie vėl bando sovietus, vėl nori tikėti, kad N. Chruščiovas šiandieną siekia nuoširdesnių santykių su Vakarais. Bet kur pagrindas tokiam tikėjimui? Istorija ir faktai, net pastarųjų dienų įvykiai, tokiam tikėjimui pagrindo neduoda.

Pažymėtina, kad prez. Kennedy spalio 7 d. pasirašydamas ir tvirtindamas ratifikuotą atominę sutartį, nebuvo taip entuziastiškai nusiteikęs, kaip kad anksčiau. Jis dabas pasirašymo ceremonijai susirinkusiems 16 senatorių pareiškė: "Sutartis yra tik mažas žingsnis į saugumą", jei jos bus griežtai laikomasi. Toliau prezidentas tęsė: ... "net toji ribota sutartis, didi savo viltimis, gali pasiteisinti, jei jos signatarai griežtai laikysis jos žodžio ir dvasios". Atominis amžius, prezidentas kalbėjo, "yra pilnas baimės, bet ne be vilties; šiandieną baimės yra truputį mažiau, o vilties truputį daugiau". Tai gan atsargūs žodžiai. Gal dėl to, kad vestos paskutinėmis dienomis derybos su sovietais New Yorke ir Vašingtone anglosaksų entuziazmą atšaldė, mat jų dėtos viltys sumažėjo. Prie atšalimo, be abejo, prisidėjo ir amerikiečių karinių transportų, vykstančių į V. Berlyną, sulaikymas tų derybų metu net 52 valandom, o spalio 18 d. Amerikos žinių agentūra paskelbė žinią, kad Sovietų užsienių reik. min. A. Gromyko, skrisdamas iš New Yorko į Rytų Berlyną ir Maskvą, sustojęs Škotijoje, spaudos korespondentams pasakė, kad jokios pažangos derybose dėl nusiginklavimo ir Vakarų Berlyno klausimu nepadaryta ir įtampa yra nesumažėjusi. Visą dėl to kaltę jis priskyrė amerikiečiams ir anglams. Ta žinia esą prislėgė Vašingtoną ir Londoną. Manoma, kad šis priešiškas Gromyko pareiškimas — tai įprastas sovietų spaudimas į Vakarus tikslu juos suminkštinti ir padaryti nuolaidesniais tada, kai vyksta derybos. Ne kitais sumetimais sovietų sargybos sulaikė pastaruoju metu amerikiečių ir anglų karinius transportus, vykstančius į V. Berlyną. Akivaizdoj to sovietų spaudimo jau atominę sutartį pasirašius ir einant prie kitų susitarimų, prez. Kennedy, nuvykęs savaitgaliui į Bostoną, Main Universiteto auditorijai pasakė, kad, nežiūrint pastangų taiką išlaikyti, mes vis dar esame karo pavojaus šešėlyje.

Kubos afera parodė, kad sovietai su Amerika arba su vieningais Vakarais į karą neis. Tokio karo atveju komunistai mato savo pražūtį, o jų pavergtos tautos — išsivadavimą. Bet tokio karo nepradės ir Vakarai, nes bijosi žmonijos sunaikinimo, vartojant branduolinius ginklus.

Kubos pavyzdys yra dabar Chruščiovo pasirinktas kelias be karo komunizmą plėsti į laisvus kraštus. Kubos aferoje sovietų diktatorius patyrė, kad priėjus prie pat karo slenksčio ir tinkamu momentu davus žingsnį atgal, amerikie-

čių vadovybė džiaugsis, kad taika išgelbėta, o į kivirčo objektą, kurį sovietai nusikaltimais ir neteisėtais veiksmais iškelia, pripažins sovietų teisę. Tai yra senai žinoma sovietų strategija: karu grasinti, o be karo laimėti. Tokios strategijos kitas pavyzdys yra vakarų Berlynas. Čia sovietai paneigė visus susitarimus ir ultimatyvine forma, visaip grasindami, iškėlė Berlyno klausimą. Taikos išgelbėjimo sumetimais anglosaksai padarė nuolaidą, pripažindami V. Berlyno klausimą svarstytinu. Įsidėmėkime, Kuba Amerikos pašonėje, Berlynas Europos širdyje pasidarė derybų objektais su sovietais. Panašių ginčo ir derybų objektų sovietai sukūrė Azijoje ir Afrikoje. Įsivaizduojamo atominio karo pavojaus baimėje minėti ginčo objektai šalinami derybų vedimu ir sutarčių pasirašymu. Tai nauji politiniai vėjai. Jie komunizmo pavergtoms tautoms ir likusiam laisvam pasauliui nieko gero nežada.

Kas tą sutartį pasirašė, kas ne?

Mielai sutartį pasirašė Rytų Vokietija, Sovietų kolonija, ir kitos didesnės bei mažesnės valstybės ir imtinai visos Sovietų satelitinės valstybės. Tokiu būdu atsirado net 102 sutarties signatarai. Tik Prancūzija, raud. Kinija, Š Korėja, Vietnamas ir Castro Kuba nepasirašė. Suprantama, kodėl Prancūzija ir Kinija sutarties nepasirašė. Jos abi vysto savo atomines bombas, nenorėdamos būti priklausančios nuo esamo atominio klubo (JAV, Sovietai ir Anglija). Bet Castro? Jis, girdi, galėtų sutartį pasirašyti, jei JAV pakeistų savo politiką Kubos atžvilgiu. Ar Castro parašas ten būtų, ar ne, tas sutarties reikšmės nei sumažintų, nei padidintų. Lygiai tą patį galima pasakyti apie parašus, padėtus ant sutarties visų mažųjų valstybių, Sovietų kolonijų bei jų satelitų, kurie niekad atominių ginklų negalėtų ne tik pasigaminti, bet ir neturėtų galimybės balsiai apie tai pasvajoti.

Prancūzijos ir Kinijos atsisakymas sutartį pasirašyti sudarė progą prez. Kennedy spaudos konferencijoje, š. m. rugpjūčio 1 d., pareikšti, kad Kinų ir Prancūzijos prez. de Gaulle atsisakymas sutartį priimti sukūrė "potencialiai pavojingiausią padėtį, kurios mes dar nesame turėję nuo karo pabaigos" (Čicagos American 8.3.63).

Tad reikia manyti, kad su ta pavojinga padėtimi bus kovojama, siekiant ją pašalinti. Tai bus įdomus tarpsnis Europos politiniame gyvenime tos atominės sutarties atsiradimo pasekoje.

Tur būt tas neapsiriktų, kuris tvirtintų, jog atominės sutarties pasirašymas buvo, be kitko, paskatintas ir fakto, kad JAV santykiai su NATO nariais pablogėjo, kada Anglijai laikinai buvo užtrenktos durys į Bendrą Rinką, kai Prancūzijos prezidentas de Gaulle nesutiko, kad konflikto atveju atominių NATO ginklų panaudojimas priklausytų tik nuo JAV sprendimo. Tačiau įsidėmėkime, kad apsijungiančios Europos koncepcija yra viena iš svarbesnių priežasčių, dėl ko kyla nesutarimai tarp AJV ir NATO narių. Sujungtos Europos šalininkas ir jos interesų karštas gynėjas, Prancūzijos prez. de Gaulle aiškiai siekia nepriklausomų tautinių Europos valstybių federacijos. Gi JAV-se yra įtakingų politikų, kuriem ne prie širdies tautinės valstybės ir kurie siekia, kad tos Europos tautinės valstybės ištirptų bendroje Europos jungtinėje valstybėje. Dėl to skirtumo ir eina kova.

Atominė sutartis jau privedė ir prie ekonominių santykių plėtimo tarp sovietų ir šio krašto. Kviečių biznis jau sutartas. Pagal kviečių biznio priešininkų tvirtinimus, visi mokesčių mokėtojai, taigi ir mes, turės už kiekvieną parduotą sovietams kviečių bušelį primokėti po 55 c. Bet sovietai nori ne tik kviečių. Jie nori, kad amerikiečiai jiems parduotų ir kitų gėrybių, kad pastatytų jiems naujus moderniškus fabrikus. Jau garsiai kalbama ir apie didelę sovietams paskolą. Sunku tikėti, kad už tą sovietų paramą Amerika ką nors iš jų išsiderėtų pavergtų tautų laisvės grąžinimo klausimu.

Išvados

1. Sovietams atominė sutartis yra reikalinga tam, kad jos ir kitų būsimų susitarimų pagalba jie legalizuotų esamą padėtį, kad turėtų laiko išlyginti kivirčus su kinais, kad sustiprėtų viduje ekonominiai, politiniai ir kariniai ir, kad po konsolidavimosi - sustiprėjimo laikotarpio vėl galėtų pradėti agresiją.

2. Vakarams toji sutartis ženklina pradžią didelių pralaimėjimų. Anglosaksų galvojimas, kad ši sutartis ir kiti būsimieji galimi susitarimai pašalins atominio karo pavojų, atneš taiką ir, ilgainiui, komunizmas liberalizuosis, yra nerealus, nes paremtas ne istoriniais ir turimais faktais, bet tik gerais norais ir nestipriomis viltimis. Taikos negalės būti tol, kol ji bus statoma komunizmo pavergtųjų tautų ir silpnesniųjų laisvų kraštų sąskaiton.

3. Pagaliau, ar atominė sutartis ir tolesni žingsniai yra tik taktinis manevras nenuoširdžių partnerių, kurių ir vienas ir kitas tikisi laimėti, parodys ateitis. Taip pat tik ateitis parodys, ar toji sutartis neatneš pasauliui Miuncheno sutarties pasėkų.

P. S. Ši A. Rėklaičio paruošta paskaita buvo skaityta Čikagoje ramovėnų susirinkime š. m. spalio 20 d.

"NELAIMĖ"

(Atsiminimų žiupsnelis iš Karo Aviacijos dienų)

VYTAUTAS JABLONSKIS

1924 m. saulėtą ir gražią vasaros dieną Kauno aerodrome vyksta intensyvūs skraidymai. 1-ji A ir 2-ji A oro eskadrilės vykdo treniruotės pratimus. Dar jaunas skraidantis personalas, lakūnai ir žvalgai, turi atlikti daug visokių numatytų užduočių, kad įsigytų galutiną "karo lakūno" ar "oro žvalgo" laipsnį. Ši giedri, saulėta vasaros diena ypatingai gera tai praktikai atlikti.

1

Lakūnas ltn. Severinas Sabas, skraidąs naujai įvestais 2-je oro eskadrilėje SVA lėktuvais, gauna iš eskadrilės vado įsakymą kilti į 5000 m. augštį ir ten paskraidyti bent pusę valandos. Tokiame augštyje lėktuvas iš žemės beveik nematomas, tik girdimas jo ūžimas.

SVA lėktuvas nedidelis, kiek sugrūstas; motoro užpakalinė dalis baigiasi prie lakūno kojų; turi žymiai mažesnius sparnus, bet užtat greitesnis už kitus ano meto mūsų karo aviacijoje vartotus; į augštį jis kyla kiek lėčiau, turėdamas vos 220 a. j. motorą; aniems laikams toks pajėgumas buvo normalus. Motoras trumpais kaminėliais veikdamas, daro ypatingai didelį triukšmą. Paprastai, pilnas motoro pajėgumas vartojamas tik pakilimui nuo žemės, po to jis kiek sumažinamas, kad sutaupius jo ištvermę ilgesniam laikui. Kylant į didelį augštį, reikia visą laiką naudoti pilną pajėgumą.

Mūsų Severinas kyla ir kyla augštyn. Motoras tarška nepakenčiamai. Visos lėktuvo rodyklės rodo visa esant tvarkoje. Pradžioje kiek kaitęs, motoras, pasiekęs šaltesnio oro sluoksnį, veikia normaliai. Termometras irgi rodo normaliai. Ten 5000 m. augštyje, kaitrią vasaros dieną, būna apie 20 laipsnių Celsijaus. Iškišus oran pliką veidą prieš stiprų vėją, gali ir visiškai jį nušaldyti —toki dalykai pasitaikydavo vidurvasary.

Bebaigiant pasiekti nurodytą augštį, Severinas pastebėjo savo lėktuvo rodyklių rinkiny, kad tepalo spaudimas staiga nukrito ligi nulio. Kažkas netvarkoj! Metęs žvilgsnį į lėktuvo vidų pamatė savo kojas labai aptaškytas tepalu. Greitas sprendimas: vamzdelis, kuriuo tepalas varomas į motorą, prakiuro ir todėl motoras jo nebegauna. Antras sprendimas: nutraukti skridimą ir skubiai leistis, nes negaudamas tepalo, motoras perkais ir visiškai sustos. Taip buvo ir padaryta.

Skubiai nusileidęs iš augštybių, Severinas priėjo prie eskadrilės vado pranešti, kad "užduoties neatlikau, nes . . .". Vadui ilgiau aiškinti nereikėjo — visa Severino išvaizda liudijo apie įvykį. Jo visi rūbai buvo apšlakstyti tamsiu motoriniu tepalu. Ypač kelnės, kurioms teko daugiausia. Žiūrint iš šalies, Severino išvaizda buvo ir liūdna ir labai juokinga — visi jo draugai linksmai šypsojosi. Kai kurie jam laidė atitinkamas replikas. Juokas juokais, betgi reikės ir namo parvykti. Skubiai reikia imtis priemonių.

Aerodrome buvo įprasta, kad jei rankos tepaluotos, tai nuplaunamos benzinu. Su kelnėmis irgi turi būti kas nors daroma. Sprendimas ateina savaime — jas reikia išplauti benzinu! Sumanyta — padaryta. Diena saulėta, graži, galima visiškai išsirengti, kelnes puskibiry benzino išplauti ir jos bematant išdžius. Taigi Severinas išsirengė, išplovė kelnes, patieseęs brezentą ant žolės, gražiai jas ant jo ištempė, kad pradžiūtų, ir pats išsitiesė čia pat pailsėti — pailsėti nuo to buvusio nežmoniško motoro trenksmo, kuris gerokai apkurtina. Pagaliau reikėjo atleisti įtemptus nervus nuo pergyvento staigaus įvykio. Betysodamas užsimanė užsirūkyti. Užsidegęs cigaretę, numetė į šalį degtuką. Ir štai, čia ir prasidėjo ta nelemtoji "nelaimė". . .

Pasirodo, degtukas, dar neužgeseęs, nukrito ant benzinu permirkusių kelnių ir jos staiga su triukšmu užsiliepsnojo. Kol Severinas pašoko, kol apsisprendė, kas daryti — kelnės degė visu smarkumu. Benzinas dega labai kaitriai — reikėjo nedelsti nė sekundės ir jas gelbėti. Severinas, nieko nelaukdamas, apvertė ant jų patiestą brezentą, ir gaisras, kaip staiga kilo, taip staigiai ir užgęso. Ugnis aerodrome buvo visų pastebėta, bet niekas dar nespėjo ja susirūpinti. Ugnis dingo, bet kaip su kelnėmis? Apžiūrėjęs jas, Severinas rado, kad kelnių medžiaga nuo kaitros tiek sutrūnijo, jog jomis apsiavus, nuo smarkesnių judėsių gali ir visai subyrėti. Tie draugų šypsniai dėl buvusios Severino išvaizdos buvo tik niekis. Dabar — visi jį apspitę — jau garsiausiai kvatojosi. Severinui nieko nebeliko,

(perkelta į 300 psl.)

A. VALEŠKA — MINDAUGO KRIKŠTAS. Originalas yra šv. Kryžiaus bažnyčioje, Čikagoje.

Vincas Jonikas

KARALIAUS MINDAUGO VAINIKAS

Savas marių gintaro vainikas
Ant karaliaus Mindaugo galvos
Sužibėjęs amžiams pasiliko
Kaip viršūnė laisvės Lietuvos.

Lietuva žavės kiekvieną aistį,
Šauks į būrį eiti su savais —
Laisvės kelią vis krauju palaistę,
Vis didžiuosis broliais ir tėvais.

Savas marių gintaro vainikas
Ant karaliaus Mindaugo galvos
Sužibėjęs amžiams pasiliko
Kaip viršūnė vardo Lietuvos.

PRIEŠ 700 METŲ BUVO NUŽUDYTAS LIETUVOS SUVIENYTOJAS KARALIUS MINDAUGAS

Epizodas iš romano

KARALIUS MINDAUGAS

JONAS RŪTENIS

Tik jūs man visi sakote, kad aš žmogum neesmi daugiau. Jūsų akyse aš pasenęs garbėtroška.

Tariate ir sprendžiate, bet aš noriu jūsų visų čia susirinkusių paklausti — kas jums davė teisę kaltinti karalių?

Gal tu, Vyti, žodį svarų rengiesi tarti? O gal tu, Danute? Juk tu dediesi saulėmis apsisupus ir paskalas nebūtas priimi už tikras. Dediesi gi net karalių paviliojusi savo pusėn. Kalbėk. Nesidrovėk. Sakyk man, kaip kad sakai kitiems. Nebijai gi tu manęs nei mano naujojo Dievo, kuris, kaip aiškini, nutūpęs manoj barzdoj... Siekiu gi aš ko noriu, ko visą gyvenimą troškau. Pagal tave — paniekinęs kitus, lipu per mirusius ir lavonus augštybėn...

Tėviškę, šventąją ugnį, krivius, vaidilutes ir viską... viską... dabar galiu kardu sukapoti ir sudeginti... net Vorutą kryžiuočiams atiduoti. Tad ko gi aš dar laukiu!

Vainiką ant galvos greičiau, karaliau!

Tariat man: gėrėkis užsidėjęs ir šypsokis, kai Lietuvos laukai kraujuose maudysis, pašvaisčių išgąsdinti vaikai klyks ir motinos mane prakeikusios rankas grąžys... Kvatokis... Karaliau! O aš mintijau: šimtus metų mes būsime maži ir atėjūnų niekojami, jei gyvensime savo kiaute užsidarę, jei žiūrėsime savo naudos ir tariamos garbės. Kas man garbė, jei žemė be garbės!

Žinojau, tai nauja ir negirdėta mintis, bet aš ryžausi kovoti ir aukotis iki pabaigos. Mums visą laiką reikėjo vieningos dvasios ir vieningos kovos. Jos aš taip troškau, bet niekad nesulaukiau...

Jūs sakote, kad aš — Mindaugas, įsigeidžiau karaliaus vainiko — ne! Šimtą kartų ne! Karaliaus reikia Lietuvos garbei ir galybei! Niekados joks priešas nesudrebės prieš Mindaugą ar vieną iš mūsų, bet jis sudrebės prieš Lietuvos karalių. Todėl tik aš drįstu dėtis karališką vainiką, nes tikiu, kad Lietuvos garbei jį deduos, o jūs visi pastojat tai garbei kelią...

Atleiskite man visi, atleiskite... karaliaus vainiko aš sieksiu ir pats save užmiršęs, nes nei valandėlei aš negaliu užmiršti LIETUVOS.

(Atkelta iš 297 psl.)

kaip tik atsargiausiai užsimauti savo kelnes ir kuo atsargiausiai sprukti į namus.

Bet ir tai dar nebuvo tos nelemtos nelaimės galas.

2

1-ji karo eskadrilė irgi vykdė skraidymus. Jų tarpe vyko radijo pratimai. Iš lėktuvo buvo radijotelegrafuojamas kuris nors tekstas, apačioje gi, aerodrome, buvo pastatyta lauko radijo stotis su antena, o ten žvalgai, ausines užsidėję, praktikavosi radijogramų priėmimo. Iš lėktuvo perduoti telegramą nebuvo taip jau visai paprasta, nes motoro ūžimas viską nustelbdavo. Be to, lėktuvas neskrido lygiai, o būdavo vis oro srovių blaškomas. Turinys, žinoma, dažniausiai būdavo nesvarbu, tik svarbu buvo tiksliai perduoti ir tiksliai priimti.

Oro žvalgui Kaziui M. tenka iš eilės atlikti radijo praktiką iš oro. Jo kilimas oran įvyksta valandėlę vėliau po Severino kelnių gaisro. Dar kupinas paskutinių įspūdžių, Kazys kyla oran ir pasiekia reikiamą augštį. Lėktuvas daro plačius ratus aplink Kauną. Kazys susiriša pašaukiniais su aerodromo radijo stotimi. Kadangi turinys nesvarbu, o tik tikslumas, taigi jis pradeda perdavimą:

"1-ji oro eskadrilė reiškia užuojautą 2-jai oro eskadrilei dėl lakūną ltn. Sabą ištikusios nelaimės".

Aerodrome radijo stoty besiklausą žvalgai tą radijogramą priima. Pastebėję, kad Kazys geram ūpe, ir tęsdami toliau pradėtą pokštą, jie perrašo pranešimą ant radijogramų blanko ir įteikia 2-jai eskadrilei. Kazys, turėdamas daug laiko, išsiima laikraštį ir toliau varo praktiką, duodamas ištrauką iš kažkokio straipsnio.

3

Kariuomenės štabas tarp kitų tarnybų turi ir radijo ryšio tarnybą. Jie turi didelę pastovią radijo stotį, kuria palaikomas ryšys ir gaunamos informacijos. Bejieškodami erdvėje reikiamų bangų, radistai užklumpa ir tą Kazio pranešimą apie ištikusią lakūną ltn. Sabą "nelaimę". Žinodami, kad kariuomenės štabas gyvai reaguoja į visokias galimas nelaimes karo aviacijoje — jie tuojau praneša vadovybei.

Karo aviacijos viršininkas skubiai buvo užklaustas telefonu iš kariuomenės štabo — kokia nelaimė įvyko 2-je oro eskadrilėje? Viršininkas, nieko nežinodamas, tuojau nieko negalėjo ir atsakyti. Adjutantas greitai susirišo su eskadrile ir bematant nelaimė išaiškėjo: aviacijoje buvo užsidegę lakūno kelnės!

Pabaigai pora žodžių apie paminėtus "nelaimės" dalyvius. Ltn. Severinas Sabas, jaunas, žvalus, gero ir linksmo būdo jaunikaitis, susipažino su buvusia Kaune lietuvaite - amerikiete. Romanas ir t.t. Jis ją vedė, o išėjęs atsargon išvyko į JAV. Ten jis mokėsi technikos ir baigė inžineriją. Savo profesijos reikalais buvo išvykęs Egiptan ir ten kažkokiu būdu mirė. Tokios žinios buvo pasiekusios mūsų karo aviaciją.

Kazys M. dar daugelį metų buvo įvairiose pareigose karo aviacijoje. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, audrų blaškomas, turėjo pagaliau apleisti tėvynę ir, po vargingų išeivijos metų, atsirado Amerikos lietuvių "sostinėje".

---

* prieš pat savo staigią mirtį aviacijos mjr. Vyt. Jablonskis buvo manęs rašyti savo atsiminimus iš karo aviacijos laikų. Pradžiai patiekė šį trumpą vaizdelį, kurį jis ketino spausdinti "Karyje".

* Šioje savo atsiminimų nuotrupoje Vyt. Jablonskis pasirodo, kaip pastabus ir ryškus gyvenimo faktų ir smulkmenų fiksuotojas. Būdamas nepamainomas optimistas, autorius visa vaizduoja iš giedrios, linksmos pusės. Pastebėtinas autoriaus objektyvumas — jis visur išlieka nepastebimas pasakotojas. Gaila, atsiminimai buvo tik pradėti, mirtis nutraukė jų tolesnį rašymą.

Šį velionies rašinį mums atsiuntė "Kario" bendradarbis B. Auginas.

Mirus buv. Lietuvos Krašto Apsaugos Ministeriui

Pulkininkui JONUI VARIAKOJUI,

jo šeimai ir artimiesiems gilią užuojautą reiškia

L. V. S. RAMOVĖS, Los Angeles skyrius

KALĖDŲ ŠVENČIŲ IR NAUJŲJŲ METŲ PROGA, VISUS SAVO RĖMĖJUS, SKAITYTOJUS IR LIETUVIUS KARIUS VETERANUS SVEIKINA IR NUOŠIRDŽIUS LINKĖJIMUS SIUNČIA

KARYS

HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS

Z. RAULINAITIS

I. HUNAI ĮSIVERŽIA EUROPON

"Žodżej isz givōs kałbos lietuviu Linkmeniszkiu", kun. Gimžausko surašyti tarp 1875 ir 1879 m. ir išlikę rankraštyje, tarp kitko, turi tokį įrašą:

"Szunëburnëj.

Linkmeniskëj letuvej pasakoja, buvi taj aboji žmonės, kuriu akis buvi kajp vikswu prapiautas, vëtoje kalbejima kajp peles cipdavi, ir pedais susekdawi žmonis; bet letuvëj iszsimani su atatupstoms vižoms spudinti szalin nů ju, ir tami tiktaj atveje iszsisukdavi nů tu szuniaburniu.

Man regis vardů szunaburniu ar Hunnaj, arba ir Mongolu vejsle yra vadinama.

Ape szuniaburnius sako, daug jie pikto padari del Musu szales."[1]

Ar tikrai linkmeniškiai dar atsimena hunų laikus, ar ne, iš to užrašyto jų pasakojimo sunku būtų pasakyti. Tačiau, kad mūsų tolimiems protėviams yra tekę susidurti su hunais, liudija ne vien tik geografinė mūsų kraštų kaimynystė su hunų užkariautais kraštais, bet mitų, padavimų ir pasakų pavidale išlikę pėdsakai.

Istorikai mano, kad besiveržidami iš Azijos, jau II a. pradžioje hunai buvo pasiekę Ponto sritį ir gal net kai kuriuos kraštus tarp Bugo ir Dniestro. Tačiau iki IV a. apie juos istorija tyli, lyg jie būtų likę neveiklūs. Tik praslinkus dar geram šimtmečiui, 376 m. romėnų vadų vadovaujamas įgulas prie Dunojaus pasiekė pranešimai, kad šiauriniai barbarai nepaprastai sujudo. Būk tai ištisos tautos gyvenę tarp Juodosios jūros ir Tisos upės staiga pakilo bėgti, nes jas smogė laukinė, nepaprasto žiaurumo tauta, sukeldama jose neapsakomą siaubą ir priversdama visus palikti savas sodybas ir namus.

Nuo šios baisios azijatų tautos — hunų, smūgio žlugo didžioji gotų — Ermanariko imperija (žiūr. Z. R. Galindai prieš Romą). Rytiniai gotai liko pavergti, jų likučiai spruko į pietus, Romos imperijos sienų link. Po ostgotų panašaus likimo susilaukė ir vakariniai gotai, kurių dauguma užvėją rado už Dunojaus, Romos sienų prieglobstyje. Hunų įsiveržimas Europon sukėlė Didįjį Tautų Kraustymasi, trukusį apie du šimtus metų.

Pagal Jordanį hunų rasė kilusi iš raganų ir piktųjų dvasių mišinio, gyvenusių dykumose ir pelkėse. Jų tauta buvusi kvaila, bloga ir žema, beveik nežmoniška. Jie neturėję net savos kalbos, tokios, kuri būtų panaši į žmonių kalbą (anot linkmeniškių, jie cypdavę lyg pelės...). Nieko jie nemokėję, išskyrus medžioti.

Jordanis mano, kad piktosios dvasios užsiundę hunus, pirmiausia, ant skitų grynai dėl pavydo. Pamatę skitų derlingą žemę, hunai ėmė ją ir užkariavo. Nuo jų visi bėgę iš baimės: "Nes savo bruožų baisumu jie sukeldavę siaubą net tiems, kurių jie šiaip nepajėgtų užkariauti. Priešai nuo jų bėgo apimti siaubo, nes jų tamsi išvaizda buvusi baisi. Vietoje galvos jie turėję, jei aš taip galiu išsireikšti, savo rūšies beformį gumulą, vietoje akių tik skylutes."[5]

Sugriovę Ermanariko apjungtą gotų valstybę, šitie baisūs Azijos raiteliai, hunai, veržėsi tolyn į pietų vakarus, gilyn į Europą. Jų smūgio pagrindinis kelias ėjo pietų Rusijos stepėmis, lygumomis pagal Juodąją jūrą ir vedė į Vengrų plačias lygumas, kur jie atsidūrė į Romos imperijos sienas.

Neilgai trukus hunai pradėjo ir savo pirmąją didžiąją invaziją į Romos imperiją — jos rytinę dalį, kai 395 m. jie išplėšė Sirijos, Halio ir net Armėnijos sritis.

Užimtuose plotuose prie Dunojaus įsitvirtinę, hunai pradėjo plėsti savo užkariavimus, ne tik Vakarų Europos link, bet ir į rytus, į šiaurės rytų ir vakarų miškingus kraštus, kur, reikia manyti, mėgino gelbėtis sugriuvusios gotų imperijos atplaišos, organizuojamos energingesnių valdovėlių ar karvedžių.

Hunus nuolatos viliojo Vakarų miestai, žadėdami gausų grobį. Ammianas rašo, kad jie yra nepatikimi paliaubose ir nepaprastai godūs aukso. Hunus todėl galėjo vilioti ir Pabaltijo miškuoti kraštai, tų laikų senoji Prūsų krašto augšta kultūra ir turtingumas.

Hunams Europon įsiveržus, nutrūko senieji prekybos keliai ir ryšiai tarp Vidužemio jūros baseino ir šiaurės Europos, taigi ir Pabaltijo srities. Nežiūrint to, mokslininkai pastebi įdomų reiškinį, kad auksas tada ėmė plaukti šiaurės link, į Pabaltiją, kas tik paaiškina senojo Prūsų krašto turtingą ir augštą civilizaciją.[6] Netekusi savo valstybės dalis gotų įsikūrė srityje apie Kievą (450-550 m.). Kiti liko Panonijoje. Tie kieviniai gotai palaikė ryšį su Prūsais Dniepru ir Nemunu. Ryšiai siekė ir Skandinaviją. Pagrindinis, gi, senasis prekybos kelias iš pietų, iš Carnuntumo ėjo tarp Presburgo ir Vienos, augštyn

Hunų įsiveržimas

March upe ir toliau į Vyslą, žemyn į Baltiją ir, Prūsų bei Kuršo pakrantėmis, tolyn į Skandinaviją, kai kitas labai svarbus kelias ėjo Dnieperu iš Juodosios jūros į Dauguvą ir iš jos į Baltijos jūrą.

PABALTIJYS IR HUNAI

Ne viena diena hunai sugriovė gotų valstybę ir nevisi gotai tuojau pasidavė jiems. Dalis gotų valdovėlių galėjo išlikti buvusios didžiosios Ermanariko imperijos pakraščiuose nepaliesti hunų tiesioginio smūgio. Kai kurie jų, prisišlieję prie miškingo baltų krašto, galėjo dar ilgai priešintis hunams.

Epas Vidsith, kalba apie tai, kad hreithgotų kariuomenė daug kartų savo aštriais kardais turėjusi atmušti Aetla tautą — hunus, begindama savo senąsias sodybas,[7] Tie hreithgotai, tai pasilikusi prie Vyslos žiočių gotų tautos dalis, vėliau susimaišiusi su aisčiais (hreith — 'namuose likusieji'), kai didžioji jų dalis buvo išemigravusi į pietus.

Tas pat epas apdainuoja, kaip jų didvyriai Roedhere ir Rondhere, gyvenę goty karalystės tolimame pakraštyje, kartu su kitais karžygiais, kovojo prieš hunus Vyslos miškuose.[7]

Taigi šios kovos vyko čia pat baltų gyvenamų plotų pašonėje, ir ne tik pašonėje, jos, atrodo, tiesioginiai palietė ir pačius baltų gyvenamus plotus — jų žemes.

Hervararsaga (rašyta apie 1300 m.) mini mūšį ant Dunaheid. Tas vietovardis gali reikšti Dauguvos šilynus, bet ne Dunojaus ar Dono krantus, kaip kai kurie rašytojai mėgina aiškinti. Negali tai būti Dunojus, nes plačioje jo srityje hunai patys buvo įsikūrę ir iš ten gotus dalinai išstūmę, dalinai vietoje pavergę. Negali tai būti Donas, nes ta upė buvo hunų užnugaryje, iš kur germanai jau buvo išstumti, o tuos plotus pamaži užpildė kitos Azijos tautos, jų tarpe hunams gimininga chazarai (kai kurių istorikų nuomone dabar taip paplitusių žydų protėviai). Jie, slinkdami paskui hunus, veržėsi į pietų Rusijos plotus ir atsidūrė venetų ir baltų pašonėje. Apie tuos laikus ir įvykius kalbėdamas Jordanis sako, kad tuo metu Vyslos žiotyse gyvenę vidivarijai (mišri gotų ir aiščių tauta) į rytus nuo jų Baltijos pajūryje gyvenę aisčiai ir į pietus nuo šių 'gens Agazzirorum fortissima' — galinga chazarų tauta. Hunų gi žygiai prieš tuos chazarus istorijos šaltiniuose yra minimi atskirai, nepainiojant su žygiais prieš gotus.[2]

Tas pat mūšis ant Dauguvos krantų yra apdainuotas ir Eddoje, dainoje apie Hunų Mūšį. Verta atydžiau pažvelgti į to mūšio aprašymą, nes iš jo paaiškėja geografinė abiejų priešų, gotų ir hunų, padėtis ir hunų žygio kryptis.

Daina apie Hunų Mūšį kalba apie sutelktą hunų kariuomenę, vadų Humli ir Hloed vedamą per Myrkvido (Myrkvidr) mišką, skyrusį hunų kraštą nuo gotų.[8] Per tą milžinišką mišką perjojus toliau, tęsėsi plačios lygumos su stambiom gyvenvietėm ir su gotų pilimi skirta ginti kraštą nuo hunų puolimų.

Vieną skaistų rytą, saulei tekant, karaliaus Angantyro sesuo Hervoera, stovėdama pilies bokšte, viršuje vartų iškilusiame, pamatė *pietų* kryptimi augščiau miško kylančius dulkių debesis. Netrukus pro dulkes ji įžiūrėjo žvilgančius, lyg auksu padengtus, skydus ir šalmus ir tarp jų, sidabru žybčiojančius, grandininius šarvus. Netrukus ji išvydo ir visą, didžiulę hunų kariuomenę, traukiančią jos pilies link.

Narsioji Hervoera, kuriai karaliaus buvo patikėta pilies gynyba, išėjo su savo kariais iš pilies pasitikti hunų ir drąsiai kovodama žuvo.

Jos auklėtojas Ormaras, tiesiai iš mūšio lauko, dieną ir naktį jodamas, nuskubėjo pas karalių Angantyrą į jo pilį Arheimarą su pranešimu:

"Iš *pietų* atvykstu,
Tau pranešti:
Visas Myrkvido miškas
Sudegęs ir
Didieji šilynai;
Gotų kraštas užlietas
Karių kraujo."[8]

Nors ir maža sutelktų karių teturėdamas, Angantyras ryžosi pasitikti hunų kariuomenę mūšio lauke. Jis siunčia seną kareivą Gizurą pranešti hunams, kur yra jo pasirinktas mūšio laukas:

"Kvieski juos prie Dyngja
Į Dauguvos šilynus (Dunheidr)
Į kovos lauką
prie Jassaro kalnų (Jassar-fjoll),
Kur gotai dažnai
Jietis kovai pakėlę
Išdidūs iškovodavo
Spindinčią pergalę!"[8]

Gizuras atlieka pavestą pasiuntinybę dar pridurdamas:

"Negązdina mūsų hunai,
Nei jų raginiai lankai."
Sugrįžęs atgal pas savo karalių jis sako:
"Kalbėjau su jais ir
Pakviečiau juos į kovos vietą
Dauguvos šilynus,
Dauguvos slėnius (Dyngjataelern)."[8]

Susitikus gotų ir hunų kariuomenėms, mūšis tęsėsi ištisas aštuonias dienas. Kai skaitlingesnės hunų jėgos mūšyje nuolat tirpo, tai pradžioje silpnesnės gotų jėgos, papildomos naujai atvykstančių, vis augo ir stiprėjo ir, galų gale, hunai buvo visiškai sumušti. Gotai narsiai puldami iškirto tiek daug hunų, kad jų lavonai užtvenkė upes ir jos išsiliejo. Slėniai buvo užversti kritusių arklių ir priešų kūnų.[8]

Iš to mūšio aprašymo aiškėja, jog gotų kraštas yra šiaurėje, o hunų — pietuose. Mat, tuomet hunai jau viešpatavo Dunojaus ir Tisos žemupiuose. Hunų krašto šiaurėje būta didžiulio miško Myrkvido (tamsaus miško, spygliuočių). Tai gali būti Karpatų kalnų miškingos sritys, arba Rytų Europos miškai, nusidriekę nuo Vyslos iki Dauguvos (Much'as Myrkvidą laiko Karpatų vakarinį tęsinį Silezijoje, Gesenke vadinamą).[12] Toje pačioje Eddoje, Senojoje Atli dainoje (Burgundų žlugimo pirmykščioje dainoje), hunų valdovo Atli pasiuntinys vyksta pas gotus irgi iš pietų krypties, per bekelį ir betakį Myrkvidą.[8]

XI a. kronikininkas Thietmaras iš Merseburgo Myrkvido mišką (Miriquidui) lokalizuoja Bohemijoje — Erzgebirge srityje.[12] Iš viso, "labai galimas dalykas, kad senovėje tuo vardu buvo bendrai vadinama plati kalnų sistema, besitęsianti nuo Erzgebirge iki Transilvanijos Alpių — miškuota kalnų užtvara par excellence",[12] sako C. Tolkien, tyrinėdamas karaliaus Heidreko sagą.

Daug rašytojų to hunų su gotais mūšio vietos jieško ne prie Juodosios jūros, bet daug toliau į šiaurės vakarus (Much, Schuette, Von Friesen, Johansson).[12] Aidai iš kitų sagų tokią mintį irgi patvirtina. Dietricho iš Berno sagų ratas kalba apie tai, kad savo laiku Atila buvo apgulęs miestą Palteskia (Palltica, Faltica), t. y. Polocką, ir net jį buvo paėmęs. Tais pačiais laikais Dietrichas Voldemaras kovojo prie Smolensko (Smaland, Sirialand) ir visą tą sritį pavergė Atilos valdžiai, kur šis pasodino savo vietininką visai Rusijai (O. L. Jiriczek, Deutsche Heldensage, 1898). Nors čia yra įpinti daug vėlesnių laikų įvykiai, tačiau jie visi rodo viena bendra Baltijos, bet ne Juodosios jūros kryptimi, į Dauguvos, bet ne į Dunojaus, Dono ar Dvinos sritis.

Arheimaras gi, karaliaus Angantyro pilis, yra kartu ir Danparstadir'o srities sostinė.[12] Kai kurie istorikai šią sritį laiko padnieprio sritimi: Danapar — Dniepras. Su tuo galima sutikti. Hunų smūgio nublokšta gotų dalis, kaip žinome, pasitraukė Kievo kryptimi ir toliau į šiaurės vakarus, kur ant Dniepro jie liko prekybos tarpininkai tarp Baltijos ir Juodosios jūrų sričių.

Hunų raitelis. Kiniečių piešinys

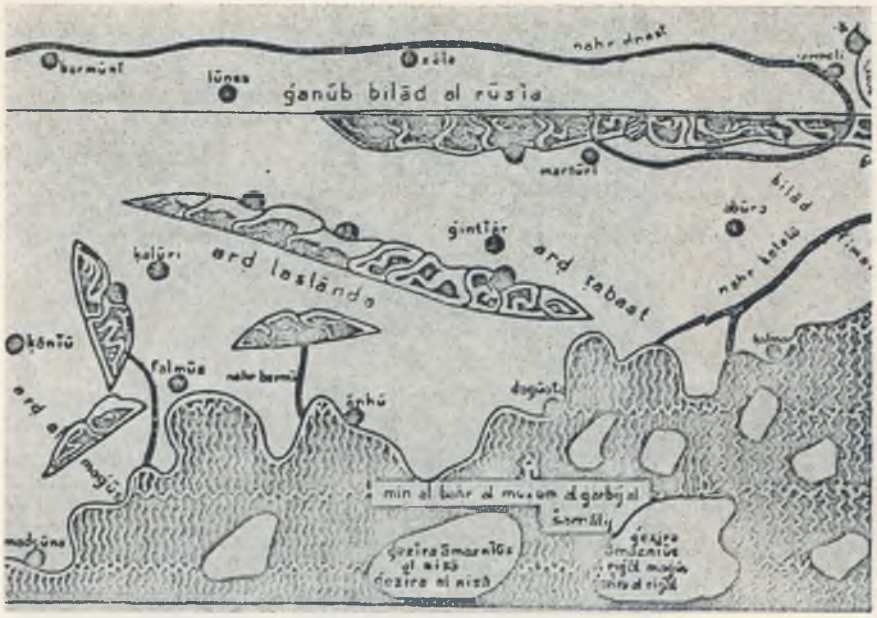

Iškarpa iš Al-Idrisi žemėlapio (šiaurė apačioje, pietūs viršuje), kurioje vaizduojamas Pabaltijys. Kairėje — pakraštyje "Kanyu", manoma, reiškia Kauną, žemiau — "Madsūna", vaizduoja latvių Mežuotnę. Vidury augščiau — "Gintyar", rodo Gintaro miestą, spėjamai, Prūsuose.

Taigi Dniepro augštupyje, kur jis artėja prie Dauguvos (Vitebsko — Smolensko vartai) reikėtų jieškoti tos legendinės Danaparstadiro srities. Hunams jon įsiveržus ir ją nuteriojus, galutinas ir lemiamas mūšis įvyko šios srities tolimajame gale, kuris aiškiai siekė Dauguvos upę, nes poetas mūšio vietą vadina jau kitu vardu — Dunheidr, Dauguvos šilynais, bet ne "Danaparheidr", atseit Dniepro šilynais ar kaip kitaip Tas hunų žygis vyko, greičiausiai, pagal pietinį Dniepro krantą, pro Kievą, bendra Dauguvos augštupio kryptimi, nes saga nemini persikėlimo per jokią upę.

Aprašytame mūšyje dalyvavusi gotų valstybė tai, greičiausiai, viena iš nepriklausomų senosios imperijos dalių, išlikusi baltų žemės pakraštyje prie Dauguvos. Tokia gotų valstybėlė baltų žemėje galėjo atsirasti subyrėjus Ermanariko imperijai, arba galėjo susikurti kilus naujai gotų emigracijos bangai iš Gotlando. Apie tokią emigraciją kalba Guta saga (užrašyta XIV a.). Pagal ją V amž. gotai vyko iš Gotlando per Dagoe (Dagaipi) salą, esančią prie Aisčių krašto ir Dauguvos (Dyna) upe kėlėsi į pietus Rusijos ir Graikijos link. Taigi prie Dauguvos, žemupyje ir augštupyje gotai galėjo valdyti kai kurias sritis ir turėti savo pilių.

Danų XII a. istorikas Saxo Grammaticus, aprašydamas mitinius vikingų žygius į Pabaltiją, mini prie Dauguvos ("apud Dunam urbem") karaliaus Handvano pilį, kurią danai sunaikino.[3]

Krakumal epas (rašytas po 1150 m.) apdainuoja aštuonių jarlų (valdytojų) pralaimėjimą "austri i Dynno mynnit" — kas vėl rodo į Dauguvos sritis.

Toki įvairūs Dauguvos upės kronikose ir epuose pateikiami vardai (ypač Saxo Gr.): Duna, Dyna, Wina, Weino ir t.t. ir iš jų kildinti asmenų vardai (Dianus, Anduanus, Handuvanus, Winus ir kt.) rodo tik, kad jau seniausiais laikais Dauguvos tekmėje ir jos srityse vyko reikšmingi istoriniai įvykiai.[9]

Naujesni jau minėtos Hervararsagos tyrinėjimai iškelia dar kai kurių įdomių dalykų. Saga apdainuoja hreithogų karaliaus Gudmundo (Gudmundr) žygius. Jis valdė kraštą, vadinamą Glasisvellir. Vokiečių istorikai spėja šią šalį buvus Semboje. Mat, Glasisvellir kraštovardžio reikšmė aiškėja iš žodžio glaesum. Tuo vardu, Tacitas sako, aisčių buvo vadinamas gintaras (latviai ir dabar dar žino gintaro pavadinimą glėsis). Taigi, Glasisvellir reikštų Gintaro kraštą — Sembą, kuri nuo seniausių laikų yra žinoma Gintaro pajūrio vardu.[15]

Dėl to kai kurie vokiečių istorikai mano, kad hreithgotų valdovai savo galią buvo išplėtę ne tik Vyslos žemupyje, bet ir Sembo pusiasalyje. Taigi, Hervararsagos Gudmundas, o taip pat Heidrekas (Heithrekr Ulfhamr) ir gal Hofundas (Hofundr) yra buvę ne tik gotų, bet ir aisčių krašto dalies — Sembos, valdovai.[15] Valdydami Sembą, jie laikė savo rankose gintaro prekybą, kuri vyko Vyslos keliu, su Vidužemio jūros baseinu ir Nemuno, bei Dauguvos keliu, per Dnieprą, su Juodosios jūros pakraščiais. Dėl šitų prekybos kelių ir centrų išlaikymo, aišku, jiems teko kovoti su hunais.

Spėjama, kad sagų minimos vietovės Gnipalund ir Glasilund (Gintaro šilas) jieškotinos irgi Semboje (ten yra žinoma Šventlund vietovė prie Viskiautų). Ten pat yra talpintinas ir XII amž. arabų geografo Al-Idrisi aprašytas ir jo

žemėlapyje pažymėtas didelis miestas Gintyar, arba Gintaras, kuris būk tai buvęs tarp Kanyu (Kauno) ir Slesbuls (Šlezvigo).[15]

HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS

Ne vien tik sagos kalba apie hunų žygius į baltų kraštus. Kurio tai vokiečių poeto dar XII a. užrašyta eiliuota pasaka, priklausanti Dietricho ir Nibelungų epų grupei, tarp kitko, apdainuoja Atilos (Etzelio) hunų žygį į Prūsus, kur po sunkių kovų, talkininkaujant įvairiems germanų valdovėliams, hunams pavyko paimti prūsų pilį Gamali.

Šita eiliuota pasaka, žinoma Biterolfo vardu, iš tiesų, yra mišinys romantiškai aprašytų įvykių, paimtų iš keletos laikotarpių, nors pagrinde kalbama apie įvykius iš V-VI a.

Mums yra įdomus toje poemoje įterptas epizodas, kuriame apdainuojamas tas hunų karo žygis į Prūsus. Tai yra pats seniausias aprašytas karo žygis į baltų žemes. Ten dar yra minimas ir hunų įsiveržimas į lenkų kraštą.

Hagenmeyeris savo disertacijoje, apie tuos du hunų žygius, taip sako: "Biterolfo pirmosios dalies veiksmuose yra įvesti du įvykiai, kurie krinta į akį, nes jie nerodo jokių būdingų ženklų, kad būtų tyčia išrasti. Atvirkščiai, jie turėjo būti pagrįsti kokiu nors istoriniu šaltiniu. Kalba eina apie Etzelio du karo žygius: prieš Gamali miestą Prūsijoje (Bit. 1388 eil. ir sek.) ir prieš atsimetusį Lenkų kunigaikštį (3420 eil. ir sek.)".[10] Ypač žygis į Gamali pilį poemoje yra tiesiog įterptas be jokio pagrindžiamo paaiškinimo. Trumpas to žygio į Prūsus turinys yra toks:

Vieno Ispanijos krašto, su sostine Toledo, valdovas Biterolfas slapta iškeliauja į hunų karaliaus Etzelio dvarą. Jis nori įsitikinti, ar tikrai, kaip eina gandas, tame dvare yra daugiausia žymiausių ir narsiausių riterių. Mat, Biterolfas save laikė to meto žymiausiuoju ir narsiausiuoju.

Etzelio dvare jis apsimeta priešų iš savo krašto išvarytu riteriu. Čia jam yra progų dalyvauti įvairiuose Etzelio karo žygiuose ir, žinoma, žygyje į Prūsus, kur pradžioje jam nesiseka ir kur, kartu su kitais garsiais to meto riteriais, Rudegeriu, Šrūtanu ir dar kitais, jis pralaimi ir net patenka į prūsų nelaisvę ištisiems keturiems metams: "Sie muosten sider, daz ist war, gevangen ligen wol vier jar in der stat ze Gamalin".[11]

Augštai vertindamas Biterolfą, Eztelis vyksta jį vaduoti ir asmeniškai kovoja su prūsais. Tačiau, galų gale, tik Biterolfo gudrumo dėka, hunai laimi pergalę ir užima Gamali pilį. Biterolfas, mat, uždarytas su kitais belaisviais bokšte, išsikasa ir įsilaužia į gretimą pilies bokštą, kur užklumpa pilies valdovą kunigą (karalių) Bodislavą su žmona bemiegančius. Jis juos abu suima ir laikydamas įkaitais priverčia pilį pasiduoti Etzeliui, kuris tuo pat metu nesėkmingai laužiasi pro pilies vartus.

Slaviškas Bodislavo (kitur Bodislano) vardas čia yra anachronizmas. Slaviški vardai, kaip ir patys slavai prie Baltijos pasirodė daug vėliau. Matyti, senasis prūsų valdovo vardas buvo užmirštas ir poeto pakeistas vėlesniu slaviškuu.

Įdomu yra, kad pilis, pagal poemą, stovi prie pat jūros ir turi daugybę vartų ir bokštų. Pilėnai ją gynė narsiai šaudydami strėles ir svaidyklėmis svaidydami akmenis. Jei ne Biterolfo gudrumas ir klasta, atrodo, hunai pilies nebūtų paėmę, tokia ji buvo stipri ir taip gerai ginama. Daug hunų krito kovoje su prūsais (ir vil manigen lassen todt),[14] nors ir prūsų ten žuvo taip pat daug.

Po pergalės hunai su visu grobiu grįžo atgal. Kelionė trukusi 40 dienų. Jie keliavo atgal, varydamiesi belaisvius, kunigą su kunigiene, su kuriais elgėsi, tačiau, riteriškai. Kartu jie vedėsi ir savo sužeistuosius, pagal poemą — daug sužeistų riterių (Stummeliche vil sere Wunde), kol pagaliau pasiekė hunų sostinę Etzelburgą prie Dunojaus. Atstumas nuo Dunojaus ties Budapeštu iki Baltijos pakraščio prie Dancigo, tiesia linija per Karpatus, pro Krokuvą — Lodzę, būtų apie 700 km., taigi hunų žygis atgal vyko po 15-20 km per dieną. Poema niekur nemini apie kėlimasi per didelę upę, todėl žygis galėjo vykti kairiuoju Vyslos krantu, minėta kryptimi.

Jei kariuomenės kėlimasis nei žygio nei grįžimo metu poemoje neminimas, (o toks persikėlimas šarvuotai kariuomenei, ypač grįžtant ir dar apsikrovusiai grobiu, būtų labai sunkus ir, be abejo, būtų paminėtas), galime manyti, jog žygis taikė į pilį, kuri stovėjo į pietus nuo Vyslos žiočių. Ten matyti buvo įsikūręs valdovas — kunigas, valdęs ne tik tą pilį, bet ir Vyslos žiotis su tam tikru plotu, nes valdovas poemoje yra vadinamas karaliumi, kuriam priklausiusi ir prūsų žemė. Ką reiškia pilies vardas Gamali ar Gamalyn — nežinoma. (Jei Senoji Upsala Švedijoje buvo vadinama Gamal-Upsala, tai gal Gamali reiškia Senąją pilį arba Senpilį?).

Aišku, visa poema turi viduramžių riterių romano prieskonį, nes juk jos rankraštis yra iš XIII amž. Tačiau, poemai, tikriausiai, yra panaudoti įvairūs, ne vieno meto, istoriniai šaltiniai, ar šaltiniai, turį istorinį pagrindą. Kai kurių tyrinėtojų nuomone tas žygis į Prūsus yra pa-

remtas Bohemijos Ottokaro panašaus žygio istorija. Tačiau toks to žygio sugretinimas su daug vėlesnių laikų žygiais, ištiesų, nieko neišaiškina.

Tą hunų pergalę Prūsuose dalinai patvirtina ir kitos to meto ir to paties ciklo poemos. Hagenau 1509 m. "Heldenbuch" laidos priede (Anhang) yra sakoma: "Schrůthan ein ryss, dem waren die preüssen bisz an das moer underthon".[13] Tą pat kartoja ir eiliuota pasaka "Rosengarten", kurioje kalbama apie tą patį Etzelio kareivą Schrûtan'ą: "dem sint die (diu lant von) Priuzen biz ûf daz mer von vorhte undertân".[13] Taigi, atrodo, jog nugalėjęs Prūsus, Atila atidavė juos valdyti savo vietininkui Šrūtanui.

"Dietrichs Flucht" poema išvardinama Etzelio karžygius, mini vieną jų iš Prūsų: Hûzolt von Priuzen (5889 eil.).[13]

Iš Biterolfo poemos aiškėja, kad, iš tiesų, buvę du žygiai į Prūsus: vienas nesėkmingas, vestas Biterolfo, ir antras, praėjus ketveriems metams, vadovaujant pačiam Etzeliui — pasibaigęs pergale.

Atilos amžininkas istorikas Priskus rašo, kad Atila kartu su Bleda laikotarpyje tarp 435 m. ir 439 m. vykdė žygius į Skitiją, t. y. šiaurės ir rytų Europą, kol ją užkariavo. Keturis metus trukęs Skitijos užkariavimas atatinka Biterolfo poemos keturių metų tarpui tarp abiejų karo žygių į Prūsus.

Kad Biterolfo poemos pagrinde yra istorinė tiesa, tuo neabejojo ir poemos tyrinėtojas Schoenbachas. Jo galutinė išvada yra tokia: "Mes jau žinome, kad vokiečių karžygių poemos, sugretinus jas su Arthuro ciklo epiniais romanais, yra tikros istorinės tradicijos, lyg tikriausia tiesa priešpastatyta fantastiškiems melams."[11]

Iš viso, istorikai yra tos nuomonės, kad savo galybės viršūnėje, V a. pradžioje ir viduryje, hunai yra valdę visą Rytų Europą ir į šiaurę jų galia siekusi Baltijos jūrą.[2] Tokiam teigimui jie pagrindą randa pas Atilos, to žymiausiojo hunų valdovo, amžininką, istoriką Priskų. Šis gi rašo, jog pats girdėjęs iš labai patikimo asmens, kad Atila valdęs net 'Okeano salas'. Istorikai sutinka, kad tos Okeano salos yra Bal-

Orientacinis žemėlapis — šiaurėje miškuotoji, pietuose stepių sritis. Dešinėje — hunų įsiveržimo kryptis į Dunojaus žemupį, iš kurio dvi kryptys rodo šiaurėn: kairioji į Gamali miestą Prūsuose, dešinioji į spėjamą gotų valdomą sritį prie Dauguvos.

tijos jūroje (išskyrus Mommseną, kuris mano, jog tai esanti Britanija). Tos salos tai Bornholmas, Oelandas ir Gotlandas. Jose yra rasta Romos monetų, 'solidų' iš V. a. pradžios, kai vėliau, valdant imperatoriui Zeno, jos dingsta. "Atrodo, jog galima manyti, kad kartu su hunų imperija sukurtas politinis pastovumas ir ramybė paskatino greitą prekybos išplitimą tarp tų trijų salų ir Europos žemyno, o po Atilos mirties, kilus sąmyšiui, ta prekyba ir vėl nutrūko. Gibbonas buvo visiškai įsitikinęs, kad hunai iš tų šiaurinių sričių imdavo sau duoklę".[2]

Be to, Priskus aiškiai teigia, kad Atila valdė visą Skitiją, t. y., visą rytinę Europą. Jordanis taip pat tvirtina, kad Atila buvęs vienintėlis visų Skitijos tautų valdovas.[5]

"Taigi galime daryti išvadas, kad visos germanų ir kitos tautos, gyvenusios tarp Alpių ir Baltijos jūros, tarp Kaspijos (ar kiek į vakarus nuo jos) ir linijos nubrėžtos nežinomu atstumu į rytus nuo Reino, pripažino Atilą ir Bledą savo viešpačiais".[2] Toks istorikų, šiuo atveju Thompsono, sprendimas yra griežtas. Baltams, be abejo, rūpėjo išlaikyti tradicinius prekybos ryšius su Juodąja jūra, Dauguvos ir Vyslos upėmis, o taip pat ir Vidužemio jūros sritimis. Taigi, galimas dalykas, baltų buvo pripažinta hunų galybė, perėmusi — paveldėjusi buvusią gotų galią, tačiau, vargu ar jie jautė tiesioginę hunų valdžią, atsieit, jų okupaciją. To nerodo ir archeologiniai tyrinėjimai. Tačiau, tam tikrų santykių, galime sutikti, tarp hunų ir baltų krašto būta, gal daugiau prekybinių, o taip pat ir karinių, ką, kaip matėme, liudija senosios sagos, epai ir Biterolfo pasaka.

Eddoje, Haraldo Dainoje, šiaurės Vokietijos rūda (Erz), dar net IX a. yra vadinama huniškąja, tačiau vergės iš Pabaltijo vadinamos Rytų krašto merginomis,[8] kas rodytų, kad germanų gyvenami plotai iki pat Atlanto (Šiaurės, arba Vokiečių jūros) yra buvę didesnėje hunų priklausomybėje, kaip Pabaltijo kraštai.

HUNŲ KARYBA

Po keletos šimtmečių germanų, ypač gotų, vyravimo Rytų Europoje, atsirado ir įsivyravo nauja karinė galia — hunai, išstūmę gotus. Jie atsirado staigiai, audringai, tačiau jų galybė truko, palyginti, trumpai, todėl ir jų visokeriopa įtaka, taigi, ir karinė, į baltus turėjo būti žymiai menkesnė.

Dabar istorikai sutinka, kad kalbėti apie milžiniškus, nesuskaitomus hunų būrius, užplūdusius Europą, yra nesąmonė.[2] Klajokliai ir raiteliai hunai buvo nepaprastai judrūs. Tas jų napaprastas judrumas tų laikų stebėtojui ir istorikui darė įspūdį, kad jie buvo daug skaitlingesni. Tuo tarpu dabar yra nuomonių, kad hunų pergalės, nušlavę sunkiuosius gotų, alanų ir kitus raitelius, ne kartą sunaikinę mišrią Romos legionų kariuomenę, buvo įvykdytos "juokingai mažų ir neskaitlingų hunų raitelių dalių" (Peisker).

Romos kariuomenė negalėdavusi pakęsti baisios hunų išvaizdos, ją tuoj apimdavusi baimė (Jerome). Jų veido ir viso kūno šiurpi ir neįprasta romėnui išvaizda, keisti rūbai, daugiausia kailiai ir odos, veikė lyg koks psichologinis ginklas.

"Puikiai valdydamos savo arklius, šios bjaurios būtybės, žiauriais puolimais, netikėtais pasitraukimais ir strėlių debesimis, o jas savo baisiaisiais lankais jos šaudė taikliai, stebėtinu savo strateginių manevrų greičiu, buvo neįveikiamos žiauriai išnaudojamiems ir bedvasiams jau žlugančios Romos imperijos pėstininkams".[2]

Ammianas sako, jog hunai ėjo kovon "cuneatim" (organizuoti daliniais —kyliais). Tačiau ar tie "cunei" buvo sudaryti iš šeimos ir artimųjų — nežinome.[2] Jis šitaip aprašo hunų kovą:

"Mūšyje jie puola priešą baisiai šaukdami. Pasipriešinimą sutikę jie išsisklaido, kad vėl tuo pačiu greičiu sugrįžtų viską apsiausdami ir visa, ką tik besutiktų kelyje, išblaškydami. Tačiau jie nemoka imti įtvirtintų vietų, nei pylimais įtvirtintų stovyklų. Bet gi niekas neprilygsta jų sugebėjimui iš didžiausių atstumų šaudyti strėles, kurių smaigaliai yra toki kieti ir žudantys, lyg iš geležies padaryti" (XXX, 2). Tą nepaprastą jų sugebėjimą šaudyti patvirtina ir Apolinaras Sidonietis, pabrėždamas, kad didžiuliu lanku ir ilgom strėlėm ginkluotas hunas niekados neprašaus pro taikinį ir "vargas tam, į kurį jis nusitaikė, nes jo strėlės neša mirtį!".

Hunai vartojo įvairius ginklus, net lasą ir tinklą, kurį užmesdavo ant raito ar pėsčio priešo, bet pagrindinis jų ginklas buvo labai stiprus lankas. Jis būdavo kartais didelis, kartais trumpas — sudėtinis, darytas iš rago, kaulo ir medžio. Jų taiklumas buvo stebėtinas.

Tokia klajoklių tauta tai nuolatos paruošta armija, kuri yra lengvai sutelkiama, save išsilaikanti, galinti vykdyti staigius puolimus, ar ilgų atstumų plėšiamuosius žygius. Klajoklis stepėse yra visada pasiruošęs karui. "Mažesnis už vidutinio ūgio žmogų, kai pėsčias, hunas tačiau yra didelis, kai užsėda savo žirgą!" (Grousset).

Hunai, kaip ir prieš juos skitai, vartojo tą pačią lengvųjų raitelių - lankininkų taktiką: traukiantis nuo stipresnio priešo, įvilioti jį į jam nepalankias — sunkias aplinkybes; neduodant priešui ramybės, nuolat puldinėjant jį ir

apšaudant savo galingesniu lanku, galutinį smūgį duoti tik jau nuvargintam ir demoralizuotam. Tačiau jų kariavimo būdas skyrėsi nuo skitų daug geresne organizacija ir nepalyginamu strateginių žygių greičiu, jų drąsumu ir žiauria drausme. Lengvajam raiteliui ir lankui kovos lauke jie vėl sugrąžino vyraujantį vaidmenį, savo laiku skitų prarastą. Tas hunams nesunkiai pasisekė, nes jie masiškai vartojo balnus ir kilpas. Jeigu hunų taktika buvo ir panaši į skitų, tai jų strategija ir operaciniai veiksmai buvo būdingi tik jiems. Vėliau jie daug ką pasisavino ir iš Vakarų Europos karinio meno: išmoko sunkiųjų raitelių kovos būdo ir net tvirtovių ėmimo technikos.

Hunų pergales Vakarų kariuomenių palengvino dar ir tas faktas, kad apie 400 m. Rytų Romos imperijos kariuomenė buvo menkos vertės ir net dezorganizuota. Tačiau, nežiūrint to, hunai atsimušė į imperijos sienas ir čia sustojo, nuolatos vykdydami plėšimo žygius į Rytus ar Vakarų imperijos sritis, ar į germanų šalis.

Būdami geri kovotojai, hunai buvo ir geri diplomatai. Nugalėtas ir pavergtas tautas jie mokėdavo priversti sau tarnauti, o priešų tarpe sugebėdavo rasti tarpusavio nesutarimų ir juos išnaudoti. Štai, imperatorius Valentinas siunčia pasiuntinius pas vakarinių gotų karalių Teodoridą su tokiu pranešimu: "Atsimink, kad hunai, turėdami tiek pat galimumo laimėti kaip ir pralaimėti, tautas pavergia ne karu, bet išdavikiškumu, kas yra dar pavojingiau!".

Jau V a. prasidedant, hunai nevisada būna romėnų priešai, kartais jie pasidaro 'draugai' ir už atlyginimą tarnauja imperijai samdiniais. Romėnai kartais panaudoja juos sudrausti pavojingiausius germanus. Kas atsispindi Nibelungų epe.

Didžiausios galios hunai pasiekė valdant Atilai, kuris 445 m. nužudęs savo brolį Bledą, iškilo vieninteliu visos, tada plačios, hunų imperijos valdovu. Tarp 435 m. ir 439 m., Priskaus liudijimu, Atila kartu su Bleda "užkariavo Skitiją ir kariavo prieš Sorosgų tautą". Kas tie sorosgai, deja, nežinome, tačiau šių karinių žygių metu hunams, atrodo, teko susidurti su baltais, nes Skitija, tų laikų terminu, apėmė visą Rytų Europą. Taigi, greičiausiai, tarp 435 m. ir 439 m. ir įvyko tie epų apdainuoti hunų žygiai prie Dauguvos ir tas mitinis jų žygis į Prūsus, sugriovęs Gamali pilį.

Naudota literatūra

1. Tauta ir Žodis, I, 1923 m.
2. E. A. Thompson, A History of Attila and the Huns, 1948.
3. P. Herrmann, Saxo Grammaticus Daenische Geschichte, Vol. 1, 1901.
4. F. Lot, La Fin du Monde Antique et le Debut du Moyen Age, 1951.
5. C. C. Mierow, The Gothic History of Jordanes, 1960.
6. A. Spekke, The Ancient Amber Routes and the Geographical Discovery of the Eastern Baltic, 1957.
7. C. Brady, The Legends of Ermanaric, 1943.
8. Die Edda, I Heldendichtung (Thule), 1963.
9. A. Spekke, History of Latvia, 1957.
10. A. Hagenmeyer, Die Quellen des Biterolf, 1926.
11. A. E. Schoenbach, Ueber die Sage von Biterolf und Dietlaip, 1897.
12. The Saga of King Heidrek The Wise, by Chr. Tolkien, 1960.
13. W. Grimm, Die Deutsche Heldensage, 1889.
14. Der Heldenbuch in der Ursprache (hrsg. von F. H. von der Hagen u. A. Primisser), 1820.
15. H. Jaenichen, Die Wikinger in Weichsel- und Odergebiet, 1938.

Lietuvių karinės spaudos stalas, suorganizuotas minint atkurtos Lietuvos kariuomenės 45 metų sukaktį Chicagoje, š.m. lapkričio 23 d. Minėjimo aprašymas 311 psl.

PASIKALBĖJIMAI SU STALINU

J. SKARDIS

(Pabaiga)

Pakeliui į Maskvą per Rumuniją ir toliau, jugoslavų delegacija atrado pakankamai priežasčių savo kritikizmui pateisinti. Visos rytų Europos valstybės, išskyrus Jugoslaviją, buvo laikomos tikroje sovietų okupacijoje, o šių valstybių turtai sovietų įvairiausiais būdais iščiulpiami. Buvo sudaromos bendros su sovietais akcinės bendrovės, į kurias sovietai nieko neįdėdavo (neinvestuodavo), išskyrus vokiečių kapitalą, sovietų laikomą savo karo grobiu. Sovietų prekyba su šiais rytų Europos kraštais irgi buvo vykdoma nenormaliai, nes specialiu susitarimu sovietai pirko žemesnėmis, o pardavinėjo augštesnėmis, už pasaulinės rinkos, kainomis. Visoje rytų Europoje sovietų atstovai rodė nepaprastą arogenciją, be žodžių vaizduodami "augštesnę rasę" ir didelę galybę. Jugoslavų gi delegacija šiuos reiškinius aiškino tuo, kad rusai patys yra labai atsilikę, ilgai gyvenę izoliuoti nuo viso pasaulio ir jau negyvi savo revoliucinėms tradicijoms.

Dar tos pačios dienos vakare atvykus Maskvon Džilas buvo nugabentas į Kremlių, kur atrado jau belaukiančius Staliną, Molotovą ir Ždanovą. Pakutiniojo žinioje buvo sovietų politbiuro santykių palaikymas su užsienio kompartijomis.

Po įprasto pasisveikinimo Stalinas tuojau pradėjo reikalą, sakydamas, kad Albanijos centro komiteto nariai žudosi dėl Jugoslavijos, o tai esą labai nepatogu, labai nepatogu... Džilui pradėjus aiškinti, kad Naku Spiru buvęs priešingas Albanijos - Jugoslavijos sąjungai ir buvo pats save izoliavęs, Stalinas jį nutraukė ir pasakė, kad sovietai neturį specialių interesų Albanijoje ir sutinka, kad Jugoslavija prarytų Albaniją... Džilui pasakius, kad tai ne prarijimas, bet susijungimas, Molotovas įsikišo, kad tai yra tik prarijimas, o Stalinas vėl pakartojęs tą patį, net savo pirštų judesiais demonstruodamas rijimo veiksmą. Kuo greičiau Jugoslavija prarysianti Albaniją, tuo geriau. Tuo laiku Džilui atėjo galvon mintis, kad kažkas yra neteisingo Jugo lavijos politikoje Albanijoje o antroji mintis buvo, kad Sov. Sąjunga "susijungė" su Pabaltijo valstybėmis jas prarydama... Likusioji pasikalbėjimo dalis baigėsi Jugoslavijos armijos aprūpinimo reikalu. Stalinas iššaukė telefonu Bulganiną ir įsakė jam išklausyti jugoslavus, o Džilui pasakė. kad draugiškai socialistinei valstybei sovietai neturį jokių karinių paslapčių. Po šio trumpo pasikalbėjimo buvo persikelta į Stalino vilą vakarienei. Kelionės vilon metu Džilas, stebėdamas Stalino nugarą ir pilkšvą kaulėtą sprandą su susiraukšlėjusia oda virš standžios maršalo uniformos apikaklės, pagalvojo, kad važiuoja tame pačiame automobilyje su vienu iš galingiausių žmonių pasaulyje, kartu su jo padėjėjais. Kokia būtų sensacija, jei dabar kas nors mestų bombą ir susprogdintų visus šiame automobilyje į smulkius gabaliukus?!

Atvykus Stalino vilon, Molotovas su Džilu apsilankė vilos rūsyje įrengtame tualete. Ten Džilas, nors ilgai sėdėjęs kalėjimuose, kur pamirštama visas kuklumas, buvo sugėdintas dėl senyvo žmogaus Molotovo kaikurių išsireiškimų. Vilos valgomajame jau buvo susirinkę Stalinas, Malenkovas, Beria, Ždanovas ir Voznesenskis. Du paskutiniuosius Džilas susitiko pirmą kartą. Ždanovas buvo žemo ūgio, rusvais pakirptais ūsais, augšta kakta, atsikišusia nosimi ir nenormaliai raudonu veidu. Jis politbiure buvo žinomas intelektualas, tačiau Džilui jis nesudarė tokį įspūdį. Džilo nuomone, Ždanovas nepasižymėjęs savo žiniomis nei vienoje srityje. Visos jo žinios buvo pagrįstos marksistine literatūra, be to, jis buvo savotiškas cinikas, pasižymėjęs savo "didžiadvasiškumu" idėjų ir plunksnos žmonėms, o paskutinis jo pokštas buvęs maisto kortelių atėmimas iš satyristo Zoščenkos. Voznesenskis, Sovietų Sąjungos planavimo komisijos pirmininkas, 40-ties metų vyras. tipiškas rusas su ryškiais žandikauliais, augšta kakta, šviesiais garbiniuotais plaukais, Džilui sudarė tvarkingo, kultūringo ir užsidariusio žmogaus įspūdį. kuris visą laiką šypsojosi, bet mažai kalbėjo. Džilas buvo skaitęs vieną iš jo knygų apie sovietų ekonomiją, tačiau vėliau toji knyga buvo kritikuojama Sovietų Sąjungoje, o pats Voznesenskis, dėl ligi šiol nežinomų priežasčių, buvo likviduotas.

Vakarienė prasidėjo, berods, pačiam Stalinui pasiūlius spėti, kiek laipsnių šalčio yra lauke, o už kiekvieną neatspėtą laipsnį reikėjo nubaustam išgerti vieną stiklelį vodkos. Laimingu sutapimu Džilas neatspėjo šaltį tik vienu laipsniu, o Beria pasisakė tyčia netiksliai spėjęs, kad daugiau galėtų išgerti.

Sovietų vadų tokia tuštybė, nejausmingas beprotiškumas ir užsidarymas su irinkus apie savo pasenusį vadą Staliną, nors ir vaidinančių sprendžiamą vaidmenį visai žmonijai, Džilui priminė Petrą Didįjį, kuris taip pat ruošdavo panašias vakarienes su savo padėjėjais, kuriose jie apsirydami gerdavo ligi sąmonės netekimo, nors tuo pačiu spręsdavo visos Rusijos likimą. Džilas pastebėjo kažką tragiška ir bjauraus Stalino senėjime. Nežiūrint savo senatvės, Stalinas dar ir dabar rodė nepaprastą ėdrumą, lyg ir bijodamas, kad neužteks jam pageidaujamo maisto. Gėrė jis šiek tiek mažiau ir atsargiau, lyg matuodamas kiekvieną lašą ir norėdamas išvengti nemalonių pasėkų. Tačiau Stalino intelektas rodė dar žymesnį menkėjimą. Jis vis mėgo prisiminti savo jaunystę — tremtį Sibire ir vaikystę Kaukaze, palygindamas visa tai su dabartiniais įvykiais. Kada Džilas paskutinį kartą buvo susitikęs Staliną (1945 m.) tai šis atrodė dar gyvas, sąmoningas ir su aiškia humoro gyslele. Tačiau tai buvo karo metu ir, atrodė, buvę paskutinės Stalino pastangos ir jų riba. Dabar jo juokai buvo tušti ir prasti, o vienu metu jis net nesuprato Džilo politinio anekdoto, pagal kurį Stalinas "ap tatė" Čerčilį ir Rooseveltą, kas iššaukė savotišką nusistebėjimą kitų vakarienės dalyvių. Kai kurie Stalino bruožai vis tik pasiliko tie patys: jo užsispyrimas, griežtumas ir įtarinėjimas kiekvieno, kuris tik nesutiko su jo nuomone. Dėl šios priežasties kiekvienas stengėsi rodyti Stalinui pagarbą ir vengti pirma jo išreikšti savo nuomonę, o vėliau skubiai su jo nuomone sutikti.

Pasikalbėjimas vakarienės metu vyko šokinėjant nuo vienos temos prie kitos. Kalbant apie atominę bombą, Stalinas pakartotinai tvirtino, kad tai yra "labai galingas dalykas". Jis tuo davė suprasti, kad jis nenusiraminsiąs, kol tą "labai galingą dalyką" neįsigis, tačiau jis nepaminėjo, kad sovietai toje srityje jau darbuojasi.

Kalbėdamas apie Vokietiją, Stalinas pabrėžė, kad Vokietija pasiliksianti padalyta, nes vakariečiai sukurs savą vakarų Vokietiją. Gi sovietai įjungs rytų Vokietiją į savo valstybę. Pataikęs progą, Džilas pastatė Stalinui porą klausimų. Pirmas klausimas, kuriam Džilas negalėjęs surasti atsakymo marksistinėje

literatūroje, buvo: koks skirtumas tarp "liaudies" ir "tautos". Molotovui įsikišus, kad čia nėra jokio skirtumo, Stalinas tai pavadino nesąmone ir paprastai paaiškino, kad tauta yra kapitalizmo produktas su duotomis charakteristikomis, o liaudis yra tos pačios kalbos, tos pačios kultūros ir tų pačių papročių dirbantieji žmonės. Antras Džilo klausimas lietė Dostojevskį. Stalinas atsakė, kad jis buvo didis rašytojas, bet ir didelis reakcionierius, o sovietai jo veikalų nespausdina, nes jie turėtų blogos įtakos jaunuomenei. Vakaras neapsiėjo ir be vulgarumų, kurių kūrėjas, aišku, buvo Beria, privertęs Džilą išgerti stiklelį vodkos su pipirais ("peretrovka"), po to paaiškindamas blogą tokio gėrimo veikimą į lytines glandas. Stalinas, beklausydamas tų vulgarių Berios paaiškinimų, buvo pasirengęs kvatotis, bet susilaikė, pastebėjęs rūkščią Džilo veido išraišką. Po šešias valandas trukusios vakarienės ir po daugybės besikaitaliojančių pasikalbėjimo temų ir ciniškų provokacijų, Stalinas užbaigė pobūvį, pasiūlydamas išgerti už vadą ir mokytoją Leniną, o svečiams jau besirengiant išeiti, jis užstatė groti savo milžinišką pateфoną ir net pabandė pats vienas šokti savo gimtojo krašto stiliaus šokį. Kiek pašokęs, Stalinas sustojo skųsdamasis senatve, svečiams choru paneigiant ir pagiriant kaip jis gerai išsilaikys ir kaip gerai atrodąs... Džilui atrodė, kad šioje vakarienėje viskas buvo aptarta ir viskas išdiskutuota, išskyrus tik pačią priežastį, kodėl iš viso tas pobūvis įvyko?!

Už vienos ar dviejų dienų Džilas su jugoslavų armijos atstovais pristatė sovietų generaliniame štabe ir ten patiekė savo prašymus bei pageidavimus. Džilas jau anksčiau buvo įspėjęs kartu su juo vykusius jugoslavų generolus, kad jų prašymai yra per dideli ir nerealistiški. Kaip sovietai gali padėti įsteigti karinę pramonę Jugoslavijoje, jeigu jie nenori jugoslavams rimtai padėti išvystyti civilinę pramonę? Kaip gali sovietai duoti jugoslavams karo laivų, jei jiems patiems tų karo laivų trūko? Pagaliau, ginčas, kad visai nesvarbu, kieno karo laivynas bus Adrijos jūroje — jugoslavų ar sovietų, nes abu yra komunistinio bloko atstovai — atrodė neįtikinantis, nes jau skilimas bei plyšiai šioje sąjungoje buvo aiškiai matomi.

Sovietų generalinio štabo pastatas buvęs baisiai nevykęs ir bjaurios išvaizdos. Jo išorinis pigumas ir nenatūralumas buvo bandoma paslėpti ištaigingumu ir pagražinimais pastato viduje. Staiga, visos derybos sustojo. Karinės jugoslavų delegacijos dalyviams buvo paaiškinta priežastis: komplikacijos Maskvos ir Belgrado tarpe. Jugoslavijos delegacijos narių nustebimui, jie Maskvoje buvo traktuojami, kaip svetimšaliai, nors sovietai Jugoslavijoje buvo skaitomi savaisiais. Neturėdami ką veikti jugoslavai pradėjo lankyti senoviškus, bet gerus Maskvos teatrus, o turėdami daug laiko, jie atrado ligi šiol nepastebėtus sovietų realybės aspektus: atsilikimą, primityvumą, šovinizmą ir didelės galybės kompleksą.

Viešbutis "Moskva", pats naujausias ir didžiausias visoje Maskvoje, buvo šaltas, vandenį nelaikančiais čiauptais, o atgabentos iš Vokietijos vonios negalėjo būti naudojamos, nes vanduo apsemdavo grindis. Jugoslavai, be to, pastebėjo, kad jų viešbučio kambariuose sovietai įrengė pasikalbėjimams pasiklausyti prietaisus.

Įtarinėjimas bei santykių įtempimas sovietų ir jugoslavų tarpe vis augo ir didėjo.

Ždanovo pagalba Džilui pavyko gauti visai jugooslavų delegacijai leidimą aplankyti Leningrade — revoliucijos gimimo mieste. Šis milžiniškas miestas karo metu buvo nacių atkirstas nuo visos Sov. Sąjungos. Apsuptoji sovietų kariumenė ir gyventojai Leningrade būdami be maisto ir be kuro dar kentėjo nuo pastovios vokiečių artilerijos ugnies ir bombų. Vien tik 1941-42 m. žiemą nuo bado ir šalčio Leningrade mirė apie 300,000 žmonių. Apsuptieji sovietų žmonės virto kanibalais, tačiau nepasidavė.

Jugoslavų delegacija buvo sužavėta Leningrade jų priėmimo nuoširdumu ir gerais santykiais su šiais sunkiai dirbančiais prastais žmonėmis, kurie savo širdyse dar tebenešiojo tą didžiąją miesto tragediją.

Vienintėlė dėmė Leningrado vizite Džilui buvo sovietų šnipas, jugoslavams priskirtas specialus palydovas Lesakovas, kuris bandė jugoslavus, o daugiausia Džilą, provokuoti. Lesakovas gyrė, kad draugas Ždanovas išvalęs visus žydus iš sovietų centro komiteto, bet tuo pačiu laiku gyrė ir vengrų politbiurą, kuris tuo laiku susidėjo beveik iš vienų žydų. Kitą kartą jis pasakė Džilui, kad maršalas Žukovas buvo atstatytas už brangenybių plėšimą Berlyne ir kad paaiškėjo generolo Antonovo (sov. gen. štavo v-ko padėjėjo) žydiška kilmė. Dėl jugoslavų centro komiteto, tai Lesakovas išplepėjo, kad nei viena rytų Europoje kompartija nėra taip atydžiai sekama, kaip jų ketvertukas. Džilas žinojo, kad tas ketvertukas buvo Tito, Kardelj, Rankovič ir jis pats.

Džilas jau buvo benorįs grįžti Jugoslavijon, palikdamas kitą pareigūną laukti rezultatų Maskvoje, tačiau staiga sužinojo, kad Tito, pats negalėdamas atvykti, sovietų vyriausybei kviečiant, į Maskvą atsiunčia Kardelją ir Bakaričą.

Džilui buvo įsakyta prisijungti prie tų dviejų delegatų ir jis persikėlė gyventi į jiems skirtą, prie Maskvos esančią, vilą. Džilas pirma proga atsargiai painformavo Kardelją, o vėliau ir Bakaričą, apie savo įspūdžius Maskvoje ir apie susitikimus su sovietų vadais. Jis pabrėžė, kad Jugoslavija negali tikėtis ar remtis jokia sovietų pagalba, o tik savo krašto ištekliais, nes sovietai veda savo pajungimo politiką ir bando Jugoslaviją privesti prie okupuotų rytų Europos kraštų lygio. Iš atvykusių delegatų Džilas sužinojo, kad dėl jugoslavų planuojamo karinių dalinių įvedimo Albanijon buvo įsikišęs pats Molotovas, grasindamas santykių nutraukimu. Sekančią dieną Džilas, Kardeljis ir Bakaričas buvo nugabenti Kremliun, stačiai pas Staliną. Ten be Molotovo, Ždanovo, Malenkovo, Suslovo ir Zorino, tuojau buvo atgabenta dar ir bulgarų delegacija: Kolarovas, Dimitrovas ir Kostovas.

Susirinkimą pradėjo Molotovas, kuris po įprastos įžangos iškėlė rimtus skirtumus, kurie pasirodė tarp sovietų vyriausybės iš vienos pusės ir tarp jugoslavų ir bulgarų vyriausybių iš kitos pusės, kas nėra leistina nei partijos nei politiniu atžvilgiu. Molotovas iškėlė faktą, kad Jugoslavija ir Bulgarija pasirašė sąjunginę sutartį, ne tik kad be sovietų vyriausybės žinios, bet dar ir priešingą sovietų vyriausybės pažiūroms. Bulgarija iš viso negalinti pasirašyti jokių politinių sutarčių, kol nėra pasirašiusi taikos sutarties. Daugiau kaip porą valandų nusitęsiusiame posėdyje buvo išaiškinta, kad tarp "liaudies demokratijų" nėra leistini joki santykiai, jei tuo nėra užinteresuota ar davusi leidimą vadovaujanti socializmo galybė — Sov. Sąjunga. Bulgarų ir jugoslavų atstovams pats Stalinas neleido daug kalbėti ar teisintis, net nemandagiai nutraukdamas dar nebaigusius kalbą. Stalinas planavo kitokias federacijas ir sąjungas. Pirmiausia jis norėjo Jugoslavijos ir Bulgarijos sąjungos, prie kurios vėliau prisijungtų Albanija.

Sovietų vadai galvojo apie Sov. Sąjungos perorganizavimą, sujungiant Ukrainą su Vengrija ir Rumunija, o Baltgudiją su Lenkija ir Čekoslova-

kija. Gi Balkanų valstybės susijungtų su Rusija. Iš visų šių planų buvo aiškus tik vienas dalykas, tai kad Stalinas jieškojo tokių sprendimų rytų Europos kraštams, kurie sutvirtintų bei užtikrintų Maskvos dominavimą ilgiems laikams. Sukilimas Graikijoje, Stalino nuomone, turįs būti tuojau pat sustabdytas, nes čia įsimaišiusi galingiausioji pasaulio valstybė — J.A.V., kuri neleisianti nukirsti savo susisiekimo linijos Viduržemio jūroje. Šis susirinkimas pasibaigė po dviejų valandų, palikęs tiek jugoslavų, tiek bulgarų delegatus labai karčioje nuotaikoje. Šį kartą Stalinas delegatus pas save pietums nepakvietė. Džilo nuomone, Stalino planuojama Jugoslavijos ir Bulgarijos sąjunga buvo tik pinklės Jugoslavijos komunistų suskaldymui ir tai buvusi įžanga viešam sovietų ir jugoslavų skilimui, kuris įvyko 1948 m. birželio mėn.

PABAIGA

Daug Staliną gerai pažinusių asmenų, o jų tarpe ir Trockis, pabrėžia jo kriminalines ir kraujo ištroškusias aistras. Džilas šių dalykų neneigia nei juos patvirtina. Tačiau, neseniai Maskvoje buvo paskelbta, kad, greičiausiai, Stalinas nužudė Leningrado sekretorių Kirovą, kad turėtų pretekstą suvesti sąskaitas su vidine partijos opozicija. Jis, greičiausiai, bus nužudęs ir Gorkį, kurio mirtis Stalino propagandoje irgi skelbiama kaip opozicijos darbas. Trockis įtaria, kad Stalinas yra nužudęs net Leniną, pasiteisindamas, kad tuo jis tik norėjęs sutrumpinti Lenino vargus. Jeigu Stalinas ir nenužudė savo žmonos, tai jo žiaurumas ir bjaurumas privedė ją prie nusižudymo.

Kiekvienas nusikaltimas buvo Stalinui galimas, nes nebuvo tokio nusikaltimo, kurio jis nebūtų įvykdęs. Kaip nematuosime, ir iš kurios pusės nežiūrėsime, kiekvienu atveju Stalinui tenka garbė būti didžiausiu kriminalistu istorijoje, todėl, kad jame glūdėjo kriminalinis Kaligulos bejausmingumas, Borgios rafinuotumas ir Jono Žiauriojo brutalumas. Kaip šios knygos autoriui, taip ir kiekvienam gali būti labai įdomu, kaip toks tamsus, klastingas ir žiaurus individas iš viso galėjo vadovauti vienai iš galingiausių bei didžiausių pasaulyje valstybių ir ne vieną dieną ar ne metus, bet net ištisus 30 metų. Tai tiksliai išaiškinama dabartinių Stalino kritikų (Džilas turi galvoje dabartinius Stalino įpėdinius), kurie tik patvirtina, kad tęsdami Stalino darbą jie daugiausiai naudoja tą patį šabloną, tas pačias idėjas ir tuos pačius metodus, kurie buvo Stalino varomoji jėga. Valdančioji politinė partijos biurokratija atrado tokį vadą, kuris be atodairos siekė savo sprendimų įvykdymo ir buvo labai praktiškas savo fanatizme. Valdančioji partija užsispyrusiai ir paklusniai sekė Staliną, kuris vedė ją nuo vienos pergalės prie kitos, kol valdomosios galios ir jėgos nuneštas, jis pradėjo nusidėti ir prieš ją. Kas liečia žmoniškumą ir laisvę, tai istorija nežino tokio brutalaus ir ciniško despoto, kokiu buvo Stalinas. Jis buvo vienas iš tų retai pasitaikančių dogmatistų, kurie galėjo sunaikinti devynias dešimtąsias žmonijos, kad padarius laimingą, jo nuomone, vieną žmonijos dešimtadalį. Kaip ten bebūtų, tačiau komunizmo istorijoje Staliną reiktų pastatyti šalia Lenino pačia svarbiausia figūra. Nors Stalinas esminiai neprisidėjo prie komunizmo idėjų išvystymo, tačiau jis meistriškai tas idėjas realizavo sukurdamas bendruomenę ir valstybę. Nors jis ir nesukūrė idealios bendruomenės, tačiau jis sugebėjo paversti atsilikusią Rusiją į pramonės galybę ir į raudonąją imperiją, kuri užsispyrusiai siekia viso pasaulio valdymo. Jeigu kalbėti apie Stalino pasisekimus ir politinį apsukrumą, tai jam sunkiai galėtų prilygti bet kuris jo laikų politikas ar valstybės vyras. (Bepigu būti apsukriausiu, kai gaunama parama iš pinigingiausios pasaulinės mažumos. **Red.**). Žinoma, kiti žymūs politikai ir didieji valstybių vyrai siekdami savo tikslų prisilaiko pagrindinių moralės dėsnių. Stalinas, tačiau, buvo toks pabaisa, kuris prisikibęs prie utopinių idėjų praktikoje pripažino tiktai pasisekimą, bet tik jėga, smurtu, prievarta ir fiziniu bei dvasiniu sunaikinimu.

Iš antros pusės, ką Stalinas pasiekė ar ką jis norėjo pasiekti, tai nebuvo galima pasiekti kuriuo nors kitu keliu ar kitokiais metodais. Jau dešimtmetis praėjo nuo Stalino mirties, tačiau jo tamsus šešėlis dar vis plazdena virš Sov. Sąjungos, o laisvajame pasaulyje išblaškytos komunizmo aukos ir net savieji ilgai keiks jo vardą, tačiau, nežiūrint visų keiksmų, Stalino padarytos pasauliui žaizdos ilgai neužgis; gi jo dvasia dar tebegyvena socialiniuose ir dvasiniuose sovietų bendruomenės pamatuose.

Knyga užbaigiama Džilo išvada, kad net ir dabar, po vadinamo destalinizavimo, tie, kurie nori gyventi ir išsilaikyti pasaulyje, skirtingame nuo to, kurį sukūrė Stalinas, ir kuris visoj savo esmėj ir galioje tebeegzistuoja, **privalo kovoti.**

KARIUOMENĖS ŠVENTĖ GEDULO ŽENKLE

Atkurtos Lietuvos kariuomenės 45 metų sukaktis Chicagoje buvo paminėta lapkričio 23 d., Jaunimo Centre. 11 val. Jėzuitų koplyčioje buvo pamaldos už žuvusius, mirusius ir nukentėjusius kovotojus dėl mūsų tautos laisvės. Šventei ir momentui pritaikytą pamokslą pasakė kun. dr. J. Kubilius, S. J. Pradžioje prisiminė ir pagerbė tragiškai žuvusį JAV prezidentą J. F. Kennedy. Toliau pamokslininkas apibūdino karį-kovotoją plačiąja prasme. Gindamas nuo užpuolikų savo kraštą karys kovoja su ginklu rankoje. Taikos metu visi tautos nariai yra kariais-kovotojais, gindami savo prigimtas teises į laisvą gyvenimą. Kovojama už savo šeimos, savo tautos ir visos žmonijos gerbūvį. Kovojama prieš blogį, alkį ir nuodėmę.

Po pamaldų prie paminklo žuvusiems įspūdingomis iškilmėmis buvo pagerbti kritę už Lietuvos laisvę kariai, savanoriai, partizanai, šauliai ir visi kiti, žuvę neuniformuoti tautos kovotojai. JAV ir Lietuvos tautinės valiavos prie paminklo buvo visą laiką nuleistos pusiau stiebų, ženklindamos gedulą dėl prezidento J. F. Kennedy tragiškos mirties. Iškilmių dalyviai su augšt. lituanistikos mokyklos mokiniais, sugiedojo Amerikos ir Lietuvos Himnus. Aukurą uždegė birutininkės: M. Tumienė ir M. Babickienė. Kritusiems pagerbti, ramovėnų ir birutininkių vardu, prie paminklo pagarbos vainiką padėjo LVS Ramovės Chicagos sk. pirm. dail. A. Rūkštelė, asistuojant birutininkėms: L. Stasiūnienei ir B. Gustaitienei. Trumpą žodį tarė kūrėjas - savanoris J. Švedas. Iškilmės baigtos giesme Marija, Marija. Iškilmes pravedė ramovėnas P. Šeštakauskas.

Po iškilmių prie paminklo visi susirinko Jaunimo Centro didžiojoje salėje akademinei programai. Įnešus organizacijų vėliavas, akademinę dalį atidarė pirm. dail. A. Rūkštelė, pakviesdamas Lietuvos gen. konsulą dr. P. Daužvardį tarti žodį. Konsulas pirmoje eilėje priminė tragišką žuvimą JAV prezidento. Visi dalyviai atsistojo ir susikaupimo minute pagerbė žuvusįjį prezidentą. Toliau konsulas pabrėžė kariuomenės šventės prasmę ir reikšmę, kovos dvasios ir ryžto auklėjimo priemonę.

Po to dar trumpą žodį tarė dail. A. Rūkštelė, primindamas mūsų tautos dabartines kančias. Iškėlė ir pabrėžė komunizmo ir kitų internacionalinių pasaulio jėgų planus ir siekimus ne tik lietuvių tautą, bet ir

(Nukelta į viršelių 3-čią psl.)

Redaguoja K. KODATIENĖ, Nida Resort, Linden, Mich., ir
E. PETRAUSKAITĖ, 6602 So Fairfield, Chicago 29, Ill.

PRIE PRAKARTĖLĖS

Kalėdos — didžioji krikščionių šventė. Džiugu susikaupti prie gimusio Kūdikėlio ir apgalvoti žmonijos išganymo viltį.

Pasaulin atėjo šviesa, o jis vis labiau skęsta išsigimimo tamsybėse. Ar buvo kada daugiau žiaurumo ir neteisybės, kaip mūsų laikais? Ir ar vyko kada labiau įtempta likiminė kova — kova šviesos su tamsos galybe?

Pasaulyje vyksta trys reikšmingos apraiškos. Brutalusis komunizmo slibinas jau įkėlė koją net į Naująjį Pasaulį — Ameriką, ir sėkmingai siekia užsibrėžtos pergalės. Senoji Europa, tas miegantis liūtas, jau pradeda atbusti. Kai tas liūtas atsistos, gal ir sugriaus narvo sienas. Pasaulis sukruto stiprėti ne vien fizine jėga. Iš paties krikščionybės centro žiebiasi dvasinis atgimimas. Į Romą nurkypusios dabar visų akys. O gal ten įsižiebs galingosios vienybės liepsna ir nušvies neviltin beženginantį pasaulį. Panašių minčių pripildytom širdim suklupsime prie simbolinės Prakartėlės.

Vėl sėsime prie šventosios Kūčių vakarienės. Vėl laušime tradicinę plotkelę, dalinsimės ir linkėsime vienas kitam laimės. Mažuosius apdovanosime dovanėlėmis. Tegul jie tuo realiu džiaugsmu labiau pajunta šventės nepaprastumą. O mes, dauguma, savo širdyse liūdėsime, nes prisiminsime savuosius, kurių nebus mūsų tarpe. O jie, taip pat tą valandą mintimi bus su mumis.

Tėvynėje jų Kūčios šiemet bus dar sunkesnės. Ne iš gero perkami kviečiai, kurie, tačiau, tikrai nenubirs ant mūsų tautiečių stalų. Liūdnos žinios pasiekia mus. "Mūsų tėvynėje gresia badas", rašo viena lietuvė iš ten. "Jei gali, pasiųsk motinai maisto siuntinėlį". Ta patį kartoja Balfas sustiprintu rinkliavos vajumi.

Šventųjų Kalėdų proga teatsiveria dar labiau mūsų širdys. Prisiminkime savo pareigas: padėkime, paguoskime tuos, kurie labiau kenčia, kurie mūsų pagalbos reikalingi. O Viešpačiui pasiųskime savo karščiausias maldas ir prašymus. Tėvynei ir kenčiantiems broliams duok laisvės, Dieve, o mums sutrumpink tremties kelius.

E. P.

Partizanė Z. Lukauskaitė ir kitos

Partizanų kovos yra šaulių kovos, nes partizanai yra šaulių pirmtakai, inkorporuoti į Šaulių Sąjungą 1921 m. Nepriklausomybės kovose aktyviai dalyvavo, ne tik partizanai vyrai, bet ir moterys.

Šaulių S-ga kitais metais švęs 45 metų sukaktį. To išvakarėse norėtųsi iškelti ne tik vyrų, bet ir moterų heroiškus darbus Nepriklausomybės kovų metu.

Pirmiausiai, man prisimena Z. Lukauskaitė. 1919 m. pabaigoje, dar nesusikūrus centralizuotai Šaulių S-gai Kaune buvo sudarytas "Laikinas partizanų štabas", kurio paskirtis buvo ištirti, kaip sekasi kovoti, nes susisiekimas su provincija buvo paralyžuotas ir buvo nežinoma, kur ir kaip vyksta kovos, ypač Šiaulių rajone su bermontininkais. Z. Lukauskaitė ryžosi tą uždavinį atlikti. Ir vieną dieną, ji nežinomais keliais atsiduria Šiaulių mieste ir praveda žvalgybinį tyrinėjimą, kaip joks kitas, kad ir prityręs žvalgybininkas nebūtų to geriau atlikęs.

Z. Lukauskaitė 1919 m. gruodžio 9 d. rašo štabui: 1) Žvalgyba vedama mieste dieną ir naktį. Didžiausias dėmesys nukreiptas į geležinkelių stotį, plentus ir kelius. 2) Miestas padalytas į rajonus, žvalgai stebi kareivinių ir karininkų butus jų štabus ir ginklų sandėlius. 3) Priešo judėjimas ir jo apsistojimo vietos bei pajėgos susektos bei tikslūs nustatyti planai, kaip pasipriešinti artėjančiam priešui.

Arba vėl, Šiaulių miesto gyventojos: Paškuvienė, Venslauskienė, Tomulytė, M. Avižonytė ir K. Avižonytė 1919 m. lapkr. 11-12 d. bermontininkų paimtiems į belaisvę Lietuvos kariuomenės keliems karininkams labai gudriai sudarė sąlygas, tiesiog iš po akių pabėgti ir pačios nepaliestos dingo nuo bermontininkų.

1921 m. inkorporavus partizanus į Šaulių S-gą ir padalinus šaulių veikimo plotą į 4 lauko štabus, Lietuvos partizanės - šaulės pasireiškia kovose nepaprasta drąsa, ryžtumu ir sumanumu. Pavyzdžiui IV lauko štabe Alytuje svarbiausia vairuotoja buvo Mikalina Papikaitė, kuri net pavojingiausiose valandose štabe veik-

I-mo L. K. St. Butkaus Detroito šaulių kuopos v-ba su garbės nariu, c. v-bos atstove ir veiklesniais šauliais aptaria kuopos penkmečio sukaktį. Sėdi iš k.: B. Burba, F. Motuzas, K. Kodatienė, J. Petrulionis, M. Zubrickienė, M. Šnapštys. Stovi: L. Heiningas, A. Mateika, A. Kasputis, A. Gubilas, J. Balnionis, J. Mačiulaitis, V. Tamošiūnas ir J. Kinčius.

davo ir teikdavo pagalbą sveikiems ir sužeistiems, nes tuo metu Alytuje ėjo smarkios kovos su bolševikais.

IV-to lauko štabe tuo laiku labai trūko žmonių. Štabo vadovybė kreipėsi į Kauną prašydama pagalbos žmonėmis. Tuomet šaulių S-gos Centras užklausė mokyklinio amžiaus jaunimo. Pirmosios pasisiūlė vykti į Alytų Šiaulių Mokytojų Seminarijos auklėtinės: Andriulytė, Jankūnytė, Vizgirdaitė, Mockutė ir Jakaitytė.

Iš tų kelių suminėtų epizodų matosi, kokios yra ryžtingos Lietuvos moterys ir kad Lietuvos Nepriklausomybės kovose prie mūsų partizanų labai daug yra prisidėję ir šaulės moterys. Amžina garbė joms!

Pov. Dirkis

Chicagos Šaulių Meno Kuopelė kasmet pastato po naują veikalą — tai didelis įnašas jų ryžtingo darbo į mūsų kultūrinį gyvenimą. Repeticijos vyksta pas kuopelės vadovą ir moterų vadovę Juozą ir Salę Petrauskus. Kuopelės režisorius A. Brinka.

I-jo L. K. St. Butkaus Detroito Šaulių Kuopa gruodžio 15-tą minės savo darbo veiklos 5-kių metų sukaktį. Ta proga įsigyja ir pašventins kuopos vėliavą.

Iš Gudų (Baltarusių) Kultūrinio Gyvenimo

Lithuanian Bibliographical Service, 1132 N. Walnut Street

"Ty ličvin — ja bielarus, niachaj žyvie naš chaūrus (Tu lietuvis — aš baltgudis, lai gyvuoja mūsų sutartis — Lietuvos kariuomenės Gudų pėstininkų bataliono karių laikraštėlio "Varta Bačkaūščyny" —(Tėvynės Sargyba) obalsis...

45 metai Lietuvos kariuomenės gudų dalims. 1918 m. lapkr. 23 d. išleistas įstatymas Nr. 1 Lietuvos kariuomenei. Ta diena laikoma kariuomenės kūrimosi pradžia, nors savanoriai rašėsi į krašto apsaugą nuo pavasario... 1918 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Apsaugos ministerijos įsakymu Nr. 4., išleistu Vilniaus mieste, šios ministerijos gudų dalies viršininku paskirtas kpt. Remišauski, raštvedžiais poručikas Žemlo ir prapodporuč. Dzismidaū (dar dim. gen. mjr., gyvena Čikagoje) ir praporšč. Prušakievič. Gruodžio 10 d. įsakymu Nr. 5 paskirtas 1 pėst. gudų pulko vadu plk. Lavrentjev, o bataliono vadais plk. Lenivov ir papulk. Uspenskij. 1919 m. sausio pradžioje buvo įsakyta kurti ir 2-ji pėst. gudų pulką, bet netrukus šis įsakymas buvo atšauktas, o 1 pulkas pavadintas 1-ju pėst. Gardino gudų pulku ir vadu paskirtas likrasis gudas plk. K. Jezavitaū, kuris 1944-45 m. vadovavo gudų karinėms dalims Gudijoje ir po atsitraukimo Vokietijoje. Slaptai grįžo į Gudiją, bet buvo pagautas ir pakartas Vitebsko mieste, kaip partizanų organizatorius.

Gudų studijų savaitė Čikagoje. Š. m. lapkr. 28 - gruodžio 1 rengiama Gudų relig. kultūrinio centro — 3107 West Fullerton Avenu. Lapkr. 28 tėv. U. Tarasievič atidarys studijų savaitę, o prof. dr. J. Stankievič skaitys apie gudų poetų Jankos Kūpalos ir Jakubo Kolaso 80 m. sukaktį (abu jau mirę). Lapkr. 29 d. dr. Vytauto Ramuko pranešimas "Jaunimo išauklėjimas svetimuose kraštuose — mūsų pagrindinis uždavinys". Lapkr. 30 K. Kalinauckio ir 1863 m. sukilimo šimtmečio minėjimas su V. Panucevičiaus referatu ir dideliu koncertu. Gruodžio 1 šv. Mišios gudų rytų apeigų bažnyčioje (3107 W. Fullerton Ave.), po jų posėdis su prof. A. Adomavičiaus ir tėv. A. Tarasevičiaus pranešimais, savaitės užbaigimas.

Išmoko rusiškai... Minsko mieste per eilę metų komunistų partija leido savo organą atskirai gudų kalba ir atskirai rusų kalba. Bet skirtumas tiražo: "Komunist Bielarusi" gudiškai — 598 egz.! O "Komunist Belorusii" rusiškai — 18,000 egz. Šiemet gudišką leidinį sustabdė. Gana, pramoko rusiškai visi!...

Norėdamas padėti KARIUI išleisti dr. K. Jurgėlos stambų veikalą apie 1863 m. sukilimą, 100 dol. auką prisiuntė DR. M. NAMIKAS iš Glendora, California.

KARYS nuoširdžiai dėkoja gerb. Daktarui pirmajam parėmusiam šį svarbų kultūrinį darbą, skirtą paminėti lietuvių sukilimą prieš maskolius 1863 metais.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Justina Žirgulis, M. D. Psichiatrė, NERVINIAI PAKRIKIMAI IR JŲ ŠAKNYS. Amerikos Lietuvių Vaiko Ugdymo Dr-jos ALVUDO leidinys (rotatoriumi) Nr. 1., 1962 m. Chicago, Ill.

J. Narūnė, SUTEMOS, eilėraščiai, ofsetu 48 psl. Išleido autorė 1963 m. Miami, Floridoje.

Seržantas Kazys Benderis

Iškyla vieno JAV kariuomenės seržanto Stasio Benderio vardas, kuris II Pas. karo metu savo drąsa, narsumu taip pasižymėjo, kad buvo apdovanotas Kongreso medaliu. Bet to negana, jo vardu buvo pavadintas augščiausias Vak. Virginijos tiltas. Serž. Stasys Benderis yra lietuvių kilmės. Jo tėvas buvo angliakasis. Po to Stasys gyveno kurį laiką Čikagoje, nors yra gimęs Carlisle, Vak. Virginijoje. II Pas. karo metu prie La Londe dalyvaudamas kautynėse jis turėjo 35 m. amžiaus. Tose kautynėse buvo pašautas lėktuvas, kurį vairavo jo pusbrolis Vladas Budziškis. Stasys taip įtužo, kad, kulkoms zvimbiant, nušoko nuo tanko ir kiek pabėgėjęs, sunaikino vokiečių kulkosvaidžio lizdą, kiek pabėgėjęs — kitą ir, pagaliau, trečią ir ketvirtą. Jam grįžtant prie savo dalinio vokiečiai pastojo kelią, tai jis prasiskynė sau išėjimą, paguldydamas aštuonis jų lavonus. Tas seržanto Stasio Benderio narsumas taip moraliai paveikė Septintos armijos karius, kurios sąstate ir jis buvo, kad toje vietoje vokiečių visi įrengimai ir ginklai buvo sunaikinti ir kautynės laimėtos.

P. Erdvys

— **Algimantas Meižys,** baigęs universitetą (Northeastern), atlieka karinę tarnybą; šiuo metu yra išsiųstas Vokietijon į tankų dalinį, kuriame tarnauja karininku; jo tėvas nepriklausomoje Lietuvoje taip pat buvo tankų dalinio karininkas.

— **Kalpas Uoginius,** Lietuvos kariuomenės savanoris-kūrėjas ir spaudos bendradarbis, prieš kurį laiką darbovietėje staiga susirgęs, šiuo metu rūpestingoje dr. Br. Gaižiūno globoje gydosi šv. Kryžiaus ligoninėje, kamb. 420, 4 augštas, Čikagoje.

— **Algimantas Antanas Krištolaitis,** savanoriu ištarnavęs keturis metus kariuomenėje, grįžo iš Okinavos, išbuvęs ten dvejus metus ir pradėjo studijuoti St. Bede kolegijoj, Peru, Ill.

— **Algimantas Margevičius,** 5 metus atitarnavęs Kanados laivyne, grįžo į Torontą pas tėvus. Dabar jis studijuoja Provincial Institute of Trade. Laivyne jis baigė radaro kursus ir dirbo toje srityje keliuose laivuose.

— **Kapitonas V. Paukštaitis** praėjusią savaitę buvo atskridęs iš Europos į Kanadą ir čia labai gerai išlaikė su laipsniu sudijusius egzaminus.

— **Kęstutis Paukštys,** 6513 S. Campbell, tarnauja JAV laivyno naikintuvo USS James Owens įguloje. Šiomis dienomis plaukioja Vidužemio jūroje.

— **Gediminas Kaulėnas,** kuris šiuo metu atlieka karinę prievolę US Oro Pajėgose, New Jersey valstijoje, vadovybei sutikus, pradėjo studijuoti teisių mokslus LaSalle Extention universitete.

— Tarnaująs J. A. V. marinuose, **Faridas Maslauskas** tapo pakeltas į lance corporal.

— Mūsų tautiečių John ir Anna **Pachankis** sūnus **John Jr.** gavo karinės aviacijos majoro laipsnį. Jis šiuo metu randasi Trans-Air Base, Travis, Cal.

Tony Yuknis yra gabus lietuvis piešėjas. Tony gimė Čikagoje. Šiame didmiestyje jis augo ir mokyklą lankė. Jis buvo pašauktas karo tarnybon Antrojo Pasaulinio karo metu. Jam teko tarnauti įvairiose Pacifiko saloze. Kariuomenėje jam teko dirbti įvairiose kareiviams leidžiamų laikraščių redakcijose. Jis piešė karių gyvenimo vaizdus, nelaisvėn paimtus japonus, kvailai karą planavusius japonų generolus. Geriausiai jam vykdavo karikatūros. Įvairiuose karių laikraščiuose buvo išspausdinta daugiau negu 150 įvairių jo "kartūnų". Karui pasibaigus Yuknis grįžo namo ir įsitraukė į visuomeninį Amerikos gyvenimą.

— Ištarnavęs marinuose vienus metus, **Lino Darachunas,** first class private, atvyko iš Fort Gordon, Georgia, aplankyti savo motiną.

— **Tomas Druzdis,** kurio tėvas gyvena So. Boston, Mass., atlieka karišką prievolę su pirma marinų divizija Camp Pendleton, Calif.

— **Genės Antanaitytės** turėjusios gražuolės titulą, ir kpt. **Romo Ugianskio** sutuoktuvės įvyko spalio 19 d., šeštadienį, 11 val. St. Edmund bažnyčioje, 188 So. Oak Park Ave. Oak Park, Ill.

— **Inž. Kęstutis Girdvainis** atliko dviejų metų kariuomenės tarnybą JAV kariškoj inžinerijos daliniuose ir dabar grįžta į savo darbą — Western Electric kompaniją.

— Rugp. mėn. 16 d. Ulmo ligoninėje po operacijos, sirgęs vėžiu, mirė **Stasys Radavičius.** Gimęs 1914 m. velionis tremtyje pokariniais metais tarnavo Svetimšalių — Legione, nuo 1952 m. pastoviai įsikūrė Reutlingen mieste. Čia jis dirbo vietos metalo fabrikuose, vokiečių tarpe savo darbštumu buvo įgijęs gerą vardą. Domėjosi lietuvių veikla. Mirdamas paliko žmoną Linsneraitę ir gimines Lietuvoje. Dalyvaujant vietos lietuviams ir įmonės atstovams, velionis rugpjūčio 19 d. palaidotas Reutlingeno Roemerschanze kapinėse.

— **Juozas Sakelis,** savanoris kūrėjas, mirė Vokietijoje rugpjūčio 29, palaidotas Kaiserslauterno kapinėse rugsėjo 2. Velionis buvo kilęs iš Liepojos, Latvijos; gimęs 1902 m. Lietuvos kariuomenėje tarnavo iki pirmos bolševikų invazijos; buvo viršila.

— — —

IŠĖJO KŪRĖJO-SAVANORIO KNYGA

Lietuvos Laisvės kovų dalyvis ir invalidas Petras Pleskevičius išleido savo atsiminimų I ir II dalį vienoje knygoje. Jis aprašo mūsų Nepriklausomybės karą 1918-20 m. ir baigia savo atsiminimais iš II Pas. karo, kai jam, nors ir invalidui, dar teko dalyvauti kare vokiečių armijos eilėse.

Knygos kaina 2 dol., ją galima gauti rašant pačiam autoriui:

Petras Pleskevičius,
239 West 5th St., SO
Boston 27, Mass.

Kūrėjui - Savanoriui
Plk. JONUI VARIAKOJUI
mirus

Dienraštis "Draugas" š. m. lapkričio 2 d. paskelbė labai liūdną žinią: "Pranešame giminėms, draugams ir pažįstamiems, kad 1963 m. spalio 31 d. staiga mirė plk. Jonas Variakojis, buvęs susisiekimo ir krašto apsaugos ministeris. Kūnas pašarvotas Petkaus Marquette koplyčioje 1533 W. 71 St. Laidotuvės įvyks pirmadienį, lapkričio 4 d.; iš koplyčios 10 val. ryto bus nulydėtas į kapines. Nuliūdę lieka žmona, sūnūs, brolis ir giminės".

Ši staigi ir nelaukta žinia sukrėtė, manau, ne tik mane vieną, bet visus a. a. plk. Jono Variakojo draugus ir pažįstamus. Ir, štai, stovime prieš žiaurią realybę: netekome vieno iš žymiausių mūsų Laisvės kovos veteranų.

Dar š. m. rugsėjo pabaigoje jis man rašė, kad kartu su žmona ir sūnumis, automobiliu padarė gražią kelių dienų kelionę po Wisconsino kraštą. Džiaugėsi, kad turi gerus sūnus, kurie rūpinasi tėvais, kasmet juos pavėžina keleta dienų po įdomesnes apylinkes, kas mėnesį materialiai šelpia.

Plk. J. Variakojis gyveno nuosavuose namuose, ant upės kranto, tris mylias atstu nuo St. Charles, Ill. (Valley View). Turėjo nuosavą valtį ir mėgdavo ja paplaukioti. Gyvenimo sąlygomis buvo patenkintas, tik Tėvynės sunkus ilgesys jį labai slėgdavęs, ką nekartą savo laiškuose man jis pareikšdavo. Retkarčiais jis nuvažiuodavo į svarbesnes iškilmes, ar suvažiavimus Čikagon, bet dėl sunkaus susisiekimo, jis dabar greičiau pavargdavęs, todėl ir iš Ramovės centro valdybos turėjęs pasitraukti.

Apie savo sveikatą rašydamas, sakydavo, jog laikosi neblogai ir džiaugėsi, kad, anot jo žodžių, "senoji gvardija" dar gyvuoja, tik žmonos širdis "kaprizinasi". Pasirodo, kad ir jo širdis buvo netvarkoje ir dėl to, kaip žinome, jis, staiga, ir mirė.

Paskutiniais savo gyvenimo metais jis veltui laiko neleido. Rašė savo atsiminimus apie 4 p. p.; apie tai jis man taip gegužės 6 d. laiške rašė: "Siunčiu 1922 m. Lietuvos kariuomenės dalių vadų ir įstaigų viršininkų nuotrauką (laikraščio iškarpą. R. L.), prašydamas, jei atsiminsi, parašyti vardą, pavardę ir užimamąją vietą, ir man grąžinti. Šią nuotrauką norėčiau įdėti į savo knygutę (Atsiminimai apie 4 p. p.), kurią dar šiemet norėčiau baigti rašyti ir atiduoti į spaudą".

Malonu girdėti, kad velionis savo atsiminimus baigė rašyti dar prieš savo staigią mirtį ir jie bus KARIO išleisti. Tai džiugi žinia, nes tie plk. J. Variakojo atsiminimai praturtins mūsų Laisvės kovų istoriją, o jų autorius paliks sau brangų paminklą.

Pirmą kartą su a. a. plk. J. Variakoju teko susitikti ir susipažinti dar 1918 m. gruodžio pabaigoje, kai įteikiau (buvau tuo metu Kr. aps. ministerijos adjutantas) jam Krašto Aps. ministerio raštą, kuriuo jis buvo skiriamas Panevėžio karo srities viršininku. Nuo to laiko prasidėjo plk. J. Variakojo aktyvus darbas ir kova už laisvę Lietuvai, už 16 Vasario Nepriklausomybės Akto įgyvendinimą.

Plk. J. Variakojo nueitas garbingas gyvenimo kelias buvo galimas tik todėl, kad velionis buvo neeilinė asmenybė. Jis buvo gabus organizatorius, narsus ir sumanus karys, geras administratorius, didelis patriotas ir malonaus būdo žmogus.

Dėl a. a. plk. Jono Variakojo mirties giliai liūdi ne tik jo šeima ir giminės, bet ir mes, visi jo bičiuliai, o taipgi, tikiu, ir visi kiti, kurie tik pažino šviesios atminties plk. Joną Variakojį.

R. Liormanas

LIETUVOS LAISVĖS KARYS

A. A.
plk. Jonui Variakojui prisiminti

Kazys Ališauskas

Spalio 31 d. St. Charles, Ill., miesto ligoninėje, širdies liga mirė pulkininkas Jonas Variakojis, Lietuvos nepriklausomybės kovų veteranas, žinomas 1919-21 metais geras organizatorius ir vadas. Jam buvo lemta įvykdyti labai daug svarbių uždavinių kovoje su bolševikais, bermontininkais ir lenkai

Velionis gimė 1892 m. gegužės 20 d. Rinkuškių km., Biržų valsčiuje ir apskrityje. Gimnaziją baigė Estijoje, Pernau mieste 1913 m. Baigęs gimnaziją buvo sugrįžęs į Lietuvą, bet rudeniop išvyko į Petrapilį ir pradėjo studijuoti teisę. Iš trečio kurso buvo mobilizuotas į rusų kariuomenę. 1916 m., baigęs Vladimiro karo mokyklą, buvo pasiųstas į austrų frontą, kur kautynių metu buvo sužeistas. Rusų armiją demobilizavus, atvyko į Voronežą ir aktyviai reiškėsi Lietuvių karininkų sąjungos veikloje.

Vadovauja moksleiviams

1918 m. kovo mėn. Variakojis drauge su L. Noreika ir karininku K. Škirpa buvo deleguotas į Lietuvą — Vilnių, painformuoti Lietuvos Tarybą Vilniuje apie Lietuvių Tarybos Rusijoje veiklą ir bendrai apie lietuvių

būklę Rusijoje bolševikų perversmui įvykus. Kelionė buvo labai sunki, varginga, bet visi trys per mėnesį laiko pasiekė Vilnių.

Šį uždavinį atlikęs, jis trumpą laiką gyveno Vilniuje. Neužilgo Lietuvos Taryba J. Variakojį paskyrė savo įgaliotiniu į Oršą, grįžtančių iš Rusijos pabėgėlių reikalų tvarkyti. Oršoje išbuvęs keletą mėnesių, 1918 m. rudenį jis grįžo į Vilnių. Gruodžio pabaigoje savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę. Gruodžio 29 d. buvo paskirtas Panevėžio apsaugos viršininku. Nuo šios dienos ir prasidėjo J. Variakojo sunkus ir atsakingas darbas. Panevėžyje J. Variakojis išbuvo vos keletą dienų, jam teko pasitraukti, nes miestą grasė užimti rusų bolševikai. Suspėjo tik išplatinti vyriausybės skelbimus ir surinkti keletą savanorių. Iš Panevėžio pasitraukė 1919 m. sausio 8, naktį, turėdamas 11 savanorių ir keletą šautuvų. Pamažu traukėsi į Kėdainius. Po penkių dienų žygio, atvyko į Kėdainius. Būryje tada buvo jau apie 90 savanorių. Į būrį stojo savanoriais Panevėžio gimnazijos vyresniųjų klasių moksleivių (daugumoje buvo ateitininkai). Kėdainiuose stovint savanorių skaičius nuolatos augo. Vasario pradžioje teko sudaryti dvi nors ir nedideles kuopas. Tačiau karininkų buvo vos tik trys. Be karininko J. Variakojo buvo kar. K. Dragunevičius, kar. Mikoliūnas ir karo vald. Kregždė, kuris tvarkė panevėžiečių ūkio reikalus. Jiems trūko ginklų, rūbų, šaudmenų ir t.t., tačiau jų moralė buvo labai augšta. Ypač daug reiškė moksleivija, kurią J. Variakojis labai vertino, pasitikėjo ir leidavo pasireikšti kovoje su bolševikais. Iš Kėdainių buvo atliekama daug žvalgomųjų ekspedicijų į priešo užimtas sritis. Esant mažam karininkų skaičiui, šių ekspedicijų dalyviai ir vadai būdavo moksleiviai. Pamenu šių vardus: P. Babickas, Gegžna, J. Černius, A. Pabedinskas, Taruška, J. Piragius, L. Valkūnas, M. Kareiva, Melys, J. Vėbra ir daug kitų (rašau iš atminties).

Kėdainių kautynės

Kėdainiuose karininkas J. Šarauskas organizavo vietinį apsaugos būrį. Abu vadai susitarė veikti bendrai. Tuo laiku iš Vilniaus per Ukmergę atvyko bolševikų 2 šaulių pulkas ir užėmė šėtos miestelį. Bolševikų pulko vadas ir komisaras pareikalavo užleisti jiems Kėdainius be jokių sąlygų. J. Variakojis atsakė neigiamai. Bolševikų ultimatumą į Kėdainius atvežė kunigas, šėtos vikaras. Kad jis nepabėgtų ir ultimatumą tikrai pristatytų, bolševikai šėtoje suėmė įkaitais šėtos kleboną ir dar keletą lietuvių.

At akymas buvo tuoj surašytas ir pasirašytas augštų pareigūnų ir su augštais titulais. Tai buvo padaryta todėl, kad bolševikai suprastų, jog mūsų jėgos yra didelės. Atsakymas buvo įteiktas kunigui vikarui, kuris tuoj nuvežė ir įteikė bolševikams.

Rusų bolševikų 2 šaulių pėstininkų pulkas buvo suorganizuotas dar Rusijoje, Pskovo apylinkėje. Teturėjo apie 1 000 kovotojų, artileriją ir nedidelį dalinėlį raitelių. Šis pulkas buvo išsidėstęs šėtos apylinkėje. Tuo laiku iš šiaurės, per Radviliškį — Baisogalą artėjo Kėdainių link, dar ir 41 pėstininkų bolševikų pulkas. Grėsė pavojus.

Kėdainiuose tebestovint, savanorių skaičius kasdien vis didėjo. Vasario mėn. pradžioje Panevėžio apsaugos būryje buvo apie 120 kovotojų ir Kėdainių apsaugos būryje apie 80. Jiems, tačiau, trūko ginklų, rūbų ir šaudmenų. Maistu aprūpindavo vietos gyventojai — valstiečiai. Kėdainių įguloje tada buvo tik 4 karininkai, drauge su įgulos viršininku kar. J. Variakoju. Tačiau moralinė nuotaika, kaip sakyta, buvo labai gera.

Vasario mėnesio pradžioje sklido gandai ir buvo gaunamos žinios, kad bolševikai ruošiasi pulti Kėdainius. Tuo laiku įvyko dar ir nelaimė. Būrelis kareivių - savanorių nuvyko į Arvistavo dvarą šiaudų. Ten jie buvo netikėtai bolševikų užpulti ir šeši iš jų paimti į nelaisvę. Kėdainių įgulos vadams parūpo sužinoti patekusių į nelaisvę likimą ir patirti daugiau žinių apie bolševikų puolimo planus. Šį uždavinį pasisiūlė atlikti kareivis Bičkus.

Savanoris Bičkus karo metu tarnavo rusų kariuomenėje ir pateko į vokiečių nelaisvę. Karui pasibaigus, grįžo iš nelaisvės ir tuoj stojo savanoriu į Panevėžio apsaugos būrį. Vadai po kurio svyravimo, kad Bičkus nežūtų, leido jam vykti žvalgybon. Bičkus, persirengęs savo belaisvio unforma, išvyko. Nuvyko į šėtą, ten buvo bolševikų suimtas ir tardomas brigados štabe. Per tardymą pasisakė, kad grįžtąs iš vokiečių nelaisvės į savo namus prie Ramygalos. Į Kėdainius iš Vokietijos atvažiavęs traukiniu. Skundėsi, kad yra labai pavargęs ir nori valgyti. Komisarai ilgai žiūrinėjo Bičkaus belaisvio dokumentus, svyravo ir nežinojo, ką daryti. Galop pasiūlė tarnauti raudonojoje armijoje. Bičkus sutiko, bet prašėsi paleidžiamas kelioms dienoms į namus. Susitarė. Kadangi buvo naktis, Bičkus buvo apnakvindintas namuose, kuriuose buvo bolševikų ryšių centrinė. Ten Bičkus gulėjo drauge su raudonarmiečiais, bet nemiegojo. Per sieną jis išgirdo pasikalbėjimą ir keiksmus, kad 3 colių patrankoms prisiuntė 6 colių sviedinius. Kiek vėliau iš tolesnių pasikalbėjimų sužinojo, kad mūsų belaisvius įsakyta pasiųsti į Vilnių. Galop paskutinė svarbesnė žinia, kurią Bičkus nugirdo: buvo įsakyta tuoj puolimą vykdyti, neatidėlioti, nežiūrint, kad gauti sviediniai netinka.

Bičkus gulėjo ir nerimavo, galvojo, kaip jam kuo greičiau ištrūkti iš šėtos ir pasiekti Kėdainius. Anksti rytą atsikėlė ir prašėsi praleidžiamas pro sargybas. Gavo palydovą, kuris palydėjo Ramygalos link.

Pajutęs pagaliau laisvas, pasuko Kėdainių link ir per miškus, jam težinomais takeliais, suvargęs atvyko į Kėdainius.

Visa tai, ką sužinojo, tuoj pasakė J. Variakojui. Apie tą laiką į Kėdainius atvyko iš Ukmergės viena lietuvaitė, gailestingoji sesuo, kuri taipogi pranešė, kad bolševikai ruošiasi pulti ir užimti ne tik Kėdainius, bet ir Kauną. Žinios sutampa, vadinasi, jos yra tikros. Tuo metu Kėdainių įgula iš Kauno gavo šautuvų ir kelis tūkstančius šovinių. Negavo kulkosvaidžių, kurių labai norėjo gauti. Tačiau, vis viena ryžosi gintis, nesitraukti.

Vasario 7 dieną bolševikų 2 šaulių pulkas pradėjo Kėdainių puolimą. Anksti rytą, kai tik puolimą pajuto, panevėžiečių apsaugos būrys pasitojo jiems kelią, užimdamas poziciją prie geležinkelio, kairiajame Nevėžio upės krante. Bolševikai į juos paleido stiprią ugnį, bet panevėžiečiai nesitraukė. Tuomet bolševikai pradėjo supti Kėdainių miestą. Užėmė Juodkiškių dvarą ir Aigulių kaimą, norėdami užkirsti lietuviams kelią iš Kėdainių į Kauną ir apeiti Kėdainių miestą iš pietų pusės. Čia jiems kelią pastojo Kėdainių apsaugos būrys, kuris užėmė poziciją Kėdainių miesto pietų pakrašty. Priešas sustojo puolęs, vyko aštri šaudymosi dvikova. Bolševikai šaudė iš patrankų, kulkosvaidžių ir šautuvų. Lietuviai tik iš šautuvų, nes kulkosvaidžių ir artilerijos neturėjo. Abi pusės stovėjo vietoje, savo pozicijose.

Povilo Lukšio žygis

Kad bolševikai neužimtų kelio, einančio iš Kėdainių į Kauną, buvo pasiųstas Povilas Lukšys su 9 vyrais į Paobelės dvarą. Jis labai gerai pažinojo šią vietą. Užėmęs Paobelės

dvarą ir pasitaręs su savo vyrais, nusprendė pulti bolševikų sparną Aigulių kaime. Bolševikų nepastebimi priėjo prie kaimo Obelės upės krantais. Tuoj puolė priešą, šaudydami iš šautuvų ir svaidydami granatas. Bolševikai tuoj pasitraukė iš Aigulių kaimo. Tai pastebėjo Kėdainių priemiestyje esantieji savanoriai. Visi kaip vienas šoko priešą persekioti. Priešas buvo priverstas pasitraukti ir iš Juodkiškių dvaro. Tokiu būdu Kėdainių miesto apėjimas buvo likviduotas. Tuo laiku, kai lietuviai užėmė Aigulių kaimą, iš Kauno aerodromo atskrido 2-3 vokiečių lėktuvai. Manydami, kad Aigulių kaimą vis dar laiko užėmę bolševikai, jie numetė į kaimą keletą bombų. Tačiau mūsiškiams žalos nepadarė. Lėktuvai nuskrido toliau į rytus ir sekančias bombas metė į mišką, kur buvo bolševikai. Pavakarėje šaudymas aptilo, bolševikai pamažu traukėsi. Tą dieną vakarop į Kėdainius atvyko nedidelis vokiečių dalinys.

Tolesnis puolimas ir Povilo Lukšio žuvimas

Tuoj prasidėjo pasitarimas su vokiečiais. Vokiečiai sutiko veikti bendrai, pulti priešą ir paskolino lietuviams keletą kulkosvaidžių. Nežiūrint didelio šalčio ir nuovargio, savanorių nuotaika buvo gera. Mūsų nuostoliai buvo nedideli, vos keleta sužeistų per ištisą kautynių dieną.

Naktį į vasario 8 dieną, buvo vedama žvalgyba, išaiškinti kur yra priešas. Vieno tokio žvalgų būrelio viršininku buvo Povilas Lukšys. Kai vasario 8 d. anksti rytą P. Lukšys su savo žvalgais priėjo prie Taučiūnų kaimo, buvo netikėtai bolševikų užpultas ir nukautas. Tai buvo pirmoji auka karo lauke, kovoje dėl tėvynės laisvės. Vėliau toje vietoje buvo pastatytas paminklas.

Vadai susitarė dėl tolesnio puolimo. Priešas buvo puolamas toliau. Be didesnio pasipriešinimo bolševikai pasitraukė į Šėtą ir sustojo gintis. Vasario 10 dieną J. Variakojis, susitaręs su vokiečiais, puolė bolševikus ir užėmė Šėtos miestelį. Bolševikai pasitraukė į Bukonis ir Ukmergę.

Paaiškėjo, kad tuo laiku bolševikai puolė ne tik Kėdainius, bet ir Jonavą, Kaišiadoris, Jiezną ir Alytų. Norėjo apsupti ir paimti Kauną, ir tuo padaryti galą Lietuvos vyriausybės veiklai. Jiems nepavyko, vienur su didesniu, kitur su mažesniu pasisekimu jie buvo atremti ir priversti pasitraukti. Pasitraukę buvo ramūs bet labai akylūs ir atsargūs. Suprato ir pajuto, kad su lietuviais kariauti nėra taip lengva, kaip bolševikų komisarai pasakojo ir laikraščiai rašė.

J. Variakojo žygis į Panevėžį

Vasario, kovo mėnesiais į Panevėžio apsaugos būrį stojo daug savanorių. J. Variakojis būrį pertvarkė į batalioną. Buvo sudarytos kuopos ir batalionas vadinosi "Panevėžio batalionu". Iš Kauno gavo daugiau ginklų: šautuvų, kulkosvaidžių ir šovinių, todėl pasiryžo atlikti didesnį žygį. Kovo 27 dieną staiga puolė bolševikus ir užėmė Panevėžį. Žygis pavyko labai gerai, bet tai atliko jis vienas su savo batalionu. Sparnai buvo neapsaugoti, tad bolševikai pradėjo supti Panevėžio miestą. J. Variakojis vikriai pasitraukė. Saugumo sumetimais pasitraukė kitu keliu, negu kad puolė. Iš Panevėžio J. Variakojis pasitraukė paskutinis ir vos nepakliuvo bolševikams į nelaisvę.

Ukmergės užėmimas

Pasitraukęs į Kėdainius, batalionas truputį pasilsėjo ir apsitvarkė. Balandžio mėn. pabaigoje vyriausias karo vadas generolas S. Žukauskas J. Variakojui įsakė: pereiti į Jonavos apylinkę ir pasiruošus pulti ir užimti Ukmergę. Ukmergė buvo užimta gegužės 3 dieną. Ukmergės užėmimui buvo sudarytos 4 voros, bet puolimą vykdant teko išskirti dar ir penktąją vorą. Puolimas vyko sėkmingai, tuo laiku J. Variakojis turėjo savo valdžioje ne tik kulkosvaidžių, bet net ir artilerijos. Šiame žygyje mums talkininkavo vokiečiai, Saksų savanorių batalionas. Užėmęs Ukmergę, karininkas J. Variakojis pasiuntė su kuopa kareivių karininką K. Dragunevičių į Širvintas. Karininkas K. Dragunevičius išvijo bolševikus iš miestelio ir užėmė jį. Širvintose K. Dragunevičius susitiko su lenkais. Susitikimas buvo draugiškas, pasikalbėjo ir susitarė bendrai veikti. Gegužės 9 dieną, bendrai veikdami, puolė ir užėmė Giedraičius. Šį uždavinį įvykdžius, J. Variakojis gavo įsakymą grįžti atgal į Kėdainių apylinkę ir ruoštis tolesniam bolševikų puolimui. Buvo suprasta, kad teks vėl pulti ir paimti Panevėžį.

Panevėžio paėmimas ir tolesnis bolševikų puolimas

Gegužės 18 d. prasidėjo didysis bolševikų puolimas, vyriausiam karo vadui gen. S. Žukauskui vadovaujant. Į frontą buvo sutelktos visos Lietuvos kariuomenės dalys, kokias tik tuo laiku lietuviai turėjo. Į Ukmergės barą atvyko 1 pėst. pulkas, į Panevėžio barą atvyko 2 pėst. pulkas. Gegužės 18 dieną buvo įsakyta puolimą pradėti. J. Variakojis drauge su 2 pėst. pulko III batalionu gegužės 19 d. užėmė Panevėžį. Užėmus miestą, buvo išstatyta sargybos, norima buvo duoti kariams pailsėti. Tačiau bolševikai puolė ir vėl privertė pasitraukti. Atlikus jėgų pertvarkymą, buvo puolama antru kartu ir Panevėžys buvo atsiimtas. Užėmus Panevėžį, buvo tęsiamas puolimas ir gegužės 31 d. buvo užimtas Kupiškis.

J. Variakojui su savo batalionu teko veikti kairiajame sparne. Kai bolševikai buvo išvyti iš Lietuvos teritorijos, teko pereiti į Latviją. J. Variakojis išvadavo Subatą, Bebrinę ir Ilukšto apylinkę. Latvių kariuomenės dalinys, kuris veikė J. Variakojo kairiajame sparne, buvo mažas ir silpnas. Tad J. Variakojui tekdavo nuolatos budėti ir saugotis, kad bolševikai neprasiveržtų pro latvių dalinį ir neapeitų mūsų kariuomenės sparną. Latviai tuo laiku turėjo mažai kariuomenės, dauguma jos kovojo su bolševikais dešiniajame, t. y. šiauriniame, Dauguvos upės krante.

J. Variakojis buvo labai pareigingas ir darbštus. Nuolatos dieną ir naktį budėdavo ir sekdavo priešą ir savųjų budrumą, užtat jo vadovaujamame daliny niekuomet nebūdavo netikėtumų, t. y. nelauktų užpuolimų.

Kovos su bermontininkais

Bolševikus išvijus iš Lietuvos, Panevėžio batalionas buvo perkeltas į Panevėžio miestą. Iš Panevėžio jis buvo pa iųstas į frontą prieš bermontininkus.

Kovoje su bermontininkais J. Variakojis gavo įsakymą 1919 m. lapkričio 21 d. pulti ir užimti Meškučius. Puolimą vykdant ir užimant Meškučius ir Kryžių kalną (į pietus nuo Meškučių), traukiniu iš Mintaujos į Šiaulius pravažiavo Bermondt-Avalovas, kuris vos nepakliuvo 4 p. pulkui į nelaisvę. Tik skubus vokiečių šarvuočio atvykimas Bermondtą išgelbėjo.

Kovos su lenkais

1920 m., kai prasidėjo karas su lenkais, J. Variakojis buvo Vilniuje. Jisai sakydavo, kad žinia apie Suvalkų sutarties pasirašymą ir jos sulaužymą atėjo tuo pačiu laiku. Tai lyg pe.kūnas trenkė iš giedro dangaus. Vilniaus miestą saugojo du pėstininkų batalionai (vienas 4 pėst. pulko ir vienas 9 pėst. pulko). Generolui S. Žukauskui įsakius, J. Variakojis iš Vilniaus miesto tuoj pasiuntė dar vieną batalioną. Tad Vilniaus

Pirmūnams išeinant

A.a. aviacijos majorą VYTAUTĄ JABLONSKĮ palydint

Retėja eilės Lietuvos kariuomenės veteranų, retėja pirmūnų, savanorių-kūrėjų, liudininkų Lietuvos prisikėlimo ir kovų dėl laisvės eilės; retėja eilės ir jaunesnių, dažnai tik vidurio amžiaus pasiekusių. Tas yra liūdna ir nuostolinga, nes tą laisvės kovų laikotarpį mūsų istorikai nėra dar pil nai apšvietę. Reikia labai sveikinti Ramovės centrinės valdybos pastangas tuos laikus aprašyti, nušviesti kariuomenės kūrimosi sąlygas ir kovas, nes dar keleri metai ir jau gali būti per vėlu tai tinkamai atlikti.

Šį kartą paminėsime a. a. aviacijos majorą Vytautą Jablonskį, kūrėją -savanorį ir naujo ginklo — Lietuvos karo aviacijos vieną iš pirmūnų. Tam ginklui beveik neturėjome lietuviškų kadrų ar kiek padoresnio lėktuvo naujųjų kadrų apmokymui. Ir vistiek mūsų aviacija atsirado ir dalyvavo kovose dėl nepriklausomybės. Atsitiko tai tik todėl, kad netrūko jaunų veržlių, ryžtingų ir atkaklių entuziastų, norinčių būti ir kautis lakūnais. Taip 1919 m. ankstyvą pavasarį atsirado Karo aviacijos mokykla, o tų pačių metų gruodžio 16 d. buvo išleista jos pirmoji laida, davusi apie trisdešimt naujų aviatorių.

Įdomus buvo tų jaunų aviatorių gyvenimas dar tik kūrimosi stadijoje. Jie dirbo ir kartu mokėsi. Visą laiką veikė visoki kursai, kuriuose jie buvo klausytojai, dažnai ir lektoriai, išstudijavę kokį nors aviaciją liečiantį klausimą. Samdomieji instruktoriai - svetimtaučiai, daugiausia vokiečiai, buvo gan naudingi, taip pat ir jų nurodymai. Tačiau trūko lėktu-

---

miestą gynė: 3 pėstininkų batalionai, 1 raitelių eskadronas ir 1 lauko baterija. Kiek vėliau prisijungė kitos kariuomenės dalys. J. Variakojo nuomone Vilniaus miesto mes apginti negalėjome, nes sutelkti daugiau jėgų trumpu laiku nebuvo įmanoma. Mūsų kariuomenės dislokacija neatitiko aplinkybėms, kurios susidarė gen. Želigovskiui Vilniaus miestą užpuolus. Tad J. Variakojis su 4 pėst. pulku, kaip ir kitos Lietuvos kariuomenės dalys, iš Vilniaus miesto pasitraukė.

Pasitraukė į šiaurę, širvintų kryptimi. Spalio ir lapkričio mėn. vyko kautynės su puolančiais lenkais dešiniajame Vilijos upės krante. Kovotojų eilės retėjo, buvo kuopų, kurios teturėjo vos 20 kovotojų. 1920 m. lapkričio 17 d. lenkai vykdė savo didįjį ir paskutinį puolimą; lenkai privertė 2 pėst. pulką iš Giedraičių ir 7 pėst. pulką iš Širvintų pasitraukti, tačiau J. Variakojis su 4 pėst. pulku liko tvirtai stovėti Musninkų bare. J. Variakojis ne tik sugebėjo atremti lenkų puolimus, bet dar perėjo puoliman ir privertė kai kuriose vietose lenkus pasitraukti. Reikia pastebėti, kad dešiniajame 4 pėst. pulko sparne buvo natūrali kliūtis, Vilijos upė, kurią Variakojis vykusiai išnaudodavo.

Kovoms dėl Lietuvos laisvės pasibaigus, J. Variakojis 1921 m. buvo paskirtas III-čios karo apygardos štabo viršininku. 1926 m. pradžioje, pablogėjus sveikatai, pasiliuosavo iš kariuomenės. Gyveno Šešuolėliuose, Ukmergės apsk. 1928 m. buvo susisiekimo ministeriu, vėliau — krašto apsaugos ministeriu. 1930 m., pablogėjus sveikatai, pasiliuosavo ir grįžo gyventi į Šešuolėlius.

Ryškus asmuo karių tarpe

Už aktyvią veiklą kovoje dėl Lietuvos laisvės, velionis buvo apdovanotas dviem Vyčio kryžiaus ordinais (4 ir 5 laipsnio). Latvių vyriausybė apdovanojo "Lačplėšio" ordinu, nes 1919 m. laike karo su bolševikais, J. Variakojis išvadavo nuo bolševikų Subatą, Bebrinę ir Ilukštą. Šios sritys vėliau atiteko latviams.

1944 m. plk. Variakojis apleido Lietuvą ir išvyko į Vokietiją. 1949 m. emigravo į JAV. Gyveno St. Charles miesto apylinkėje. Paskutiniais gyvenimo metais atsidėjo atsiminimų rašymui apie 4 pėst. Lietuvos karaliaus Mindaugo pulką. Kruopščiai rinko žinias, pribraižė daug braižinių, vaizduojančių kovų eigą su priešu, pririnko daug foto nuotraukų. Rašyti baigė, bet nesuskubo išleisti. Išleisti turėtų "Kario" redakcija, su kuria buvo taręsis.

Velionis buvo kuklus, berašydamas atsiminimus, kuriuos man jau teko skaityti. Apie savo ministeriavimą pamini tik poroje eilučių. Visas rašinys — tai kova su Lietuvos priešais. Jis ne sau garbės troško, bet Lietuvai, savo tėvynei.

Palaidotas buvo lapkričio 4 dieną, Čikagoje Lietuvių Tautinėse kapinėse. Palydėti į amžino poilsio vietą susirinko didelis būrys žmonių. Buvo daug ramovėnų — ginklo ir kovos draugų. Tikybines apeigas atliko kunigai A. Trakis, St. Neimanas ir P. Dilys. Ramovėnų vardu atsisveikinimo kalbą pasakė gen. M. Rėklaitis, Lietuvos evangelikų reformatų kolegijos vardu kalbėjo Viktoras Karosas. Visuose laidotuvių dalyviuose buvo matomas gilus susikaupimas ir gailestis, kad laidojamas vyras, daug nusipelnęs Lietuvai.

Ilsėkis ramybėje!

vų, nes buvo tik keli — pirkti iš vokiečių. Jaunieji lakūnai rinko likusiuose iš karo įvairiuose vokiečių sandėliuose sudaužytų lėktuvų dalis, jas remontavo ir montavo sau skraidymo aparatus. Jei kam nepasisekdavo, tai ir lėktuvo neturėdavo. Skrisdami į frontą jie tenkindavosi ir lėtais, neginkluotais mokomais lėktuvais. Nestebėtina todėl, kad dėl tokio veržlumo, pokario metais greitai atsirado įvairūs specialistai, moderniškos dirbtuvės ir savo konstrukcijos lėktuvai (Dobkevičius, Gustaitis su serija "Anbo" ir kt.) Mūsų aviacijos atsiradimas, veikla, augimas ir įvairūs nuotykiai yra reikalingi istoriko. Jie duotų gerų temų ir mūsų beletristams.

Tuo keliu ėjo ir Vytautas Jablonskis. Gimęs 1898 m. vasario 16 d. Taline, Estijoje, kur jo tėvas, mūsų rašomosios kalbos kūrėjas, buvo prisiglaudęs, nes dėl persekiojimo už lietuvišką veiklą Lietuvoje gyventi negalėjo, 1917 m. jis baigė Martyno Yčo gimnaziją Voroneže, 1919 m. per kliūtis pasiekė Kauną, stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, Karo aviacijos mokyklą, kurią baigė tais pačiais metais gruodžio mėn. 16 d. ir buvo pakeltas į leitenantus. Toliau jis ėjo tais pačiais keliais, kaip ir kiti lakūnai, dirbo ir mokėsi. Būdamas gabus kalboms, jis plačiai naudojosi svetima literatūra ir įgytomis žiniomis dalinosi su kitais. Jis buvo lakūnas ir žvalgas ir dalyvavo kovose su lenkais.

Kartą įvyko įdomus nuotykis. Žvalgant lenkų pozicijas, Vytautas su žvalgu skrido silpnu mokomu lėktuvu. Netrukus lėktuvas buvo pažeistas ir teko nusileisti lenkų pusėje. Vytautas su žvalgu, išlikę sveiki, dangstydamiesi krūmais bėgo savųjų link, bet lenkai jau buvo arti. Pasislėpę neįtartinoj priedangoj, jiedu matė už kelių žingsnių jų bejieškančius lenkus, girdėjo jų keiksmus ir grąsinimus nulupti "litvinams" skūrą, tačiau nepastebėti abu lakūnai laimingai pasiekė savuosius.

1925 m. V. Jablonskis jau oficialiai skiriamas į aviacijos karininkų kursus dėstyti aviacijos istoriją ir oro fotografiją, kurią jis ypatingai mėgo. Tais pačiais metais jis siunčiamas į Prancūziją, į oro fotografijos kursus. 1927 m. vėl siunčiamas į Prancūziją į augštesnę karo aviacijos mokyklą. Baigęs ją eina įvairias pareigas tai eskadrilės vado padėjėjo, tai eskadrilės vado, o taip pat ir įvairiose kitose šakose. 1934 m. jis skiriamas oro fotografijos viršininku. Tose pareigose išbuvo iki 1940 m., kai rytų grobikas likvidavo mūsų ginkluotąsias jėgas.

Nežiūrint kokias pareigas jis ėjo, kasmet atlikdavo lakūnams nustatytus pratybos skridimus, o 1933 m. dalyvavo Gustaičio konstruotų ANBO IV lėktuvų "4-rių Ambukų" skridime per Pabaltijo valstybes, aplankant Latviją, Estiją, Suomiją ir Švediją.

Už sąžiningą tarnybą V. Jablonskis buvo apdovanotas: 1. D.L.K. Gedimino IV laips. ordenu, 2. Savanorio - kūrėjo medaliu, 3) Lietuvos Nepriklausomybės 10-ties metų sukaktuvių medaliu ir 4) Plieno Sparnų garbės ženklu.

Okupacijas jis praleido mokytojaudamas, dėstydamas matematiką ir svetimas kalbas. Kaip ir daugelis iš mūsų, 1944 m. jis pasitraukė Vokietijon, pasiekė Freiburgą, kur, karui pasibaigus, įsitraukė į visuomeninį gyvenimą, organizavo lietuvių komitetą ir ėjo jame įvairias pareigas. Vėliau perėjo į UNRą, po jos į IRO. Dėka jo takto ir gerų santykių su prancūzais, jis vykusiai gynė lietuvių ir kitų pabėgėlių reikalus, remdamas juos materialiai bei registruodamas juos dirbančiais ir taip padėdamas įsikurti ramiame Freiburge. Ypatingai jis buvo naudingas Meno mokyklos studentams lietuviams, kuriuos nuoširdžiai globojo.

1950 m. Vytautas atvyksta į Ameriką ir apsigyvena Clevelande, kur jau anksčiau buvo įsikūręs jo svainis su šeima. Tačiau čia prasidėjo nelaimės: išgyvena dvi akių kataraktos operacijas, atsinaujina širdies negalavimai. Dėl širdies trombozės iš ligoninės išeina nedarbingas, o dėl silpno regėjimo lieka pririštas prie namų, nes be palydovo gatvėje jam buvo perdaug pavojinga.

Š. m. rugsėjo 25 d. dėl širdies smūgio jo gyvenimo siūlas nutrūko. Laidotuvėse dalyvavo, be žmonos ir giminių, didelis būrys draugų ir ramovėnų.

Palaidotas jis buvo ramovėnų tradicijomis. Karstą dengė mūsų trispalvė, ant šydo buvo išdėstyti garbės ženklai. Laidojimo apeigas baigiant, vėliava ir garbės ženklai buvo įteikti vėlionio žmonai.

A. a. Vytautas buvo malonaus būdo, aštraus proto, plačių žinių ir šviesus žmogus. Žinodamas ir vartodamas septynias kalbas, jis plačiai naudojo įvairią literatūrą, mokslinę, politinę ir dailiąją. Turėjo savo nusistovėjusias pažiūras, noriai dalyvaudavo nuomonių pasikeitime, bet diskusijose buvo santūrus, niekuomet neužgaudavo oponento asmens kaip ir bendrai kitokio nusistatymo žmonių. Jo visuomet gera nuotaika, sveikas sąmojus, optimizmas ir pagarba žmogui davė jam daug draugų.

Lietuviškais klausimais jis visuomet gyvai domėjosi. Jo artimųjų nuomone, vargiai ar yra kokia lietuviška knyga, kurios jis nebūtų skaitęs, arba nebūtų žinojęs, kas dedasi išeivijoje ir kas brėzta.

Clevelando ramovėnai giliai užjaučia jo žmoną Eleną, tokiu atsidėjimu globojusią Vytautą, svainio Augino šeimą, taip šiltai atsiliepiančią apie mūsų "Vytulį", ir artimuosius. Liūdi ramovėnai ir patys, nes jų rikiuotėje atsirado spraga, kurios jau niekas nebeužpildys.

K. Tallat-Kelpša

A.A. KPT. PRANAS KAZILIONIS - LINKUS

Š. m. spalio mėn. 23 d. buvo iškilmingai palaidotas Chicagos Tautinėse kapinėse kpt. Pranas Kazilionis - Linkus, miręs spalio 9 dieną. Jis mirė nuo kraujo plaučiuose išsiliejimo. Buvo gimęs 1907 m. sausio 23, kilęs iš Lizdeikių vienkiemio, Linkuvos valsč., Šiaulių apskr. Jis mokėsi Linkuvos, Šiaulių gimnazijose ir karo mokykloje Kaune, kurią baigęs 1927 m. buvo paskirtas tarnybai į 5 p. pulką.

Pulke jis ėjo įvairias pareigas: jaunesnio karininko, komandos v-ko ir kuopos vado. Be to, visą laiką vadovavo pulko ugniagesybos komandai, kuri pasižymėjo Kaune gaisrų gesinimuose. Kartą, užsidegus Pažaislio miškui ir gresiant sudegti Pažaislio vienuolynui, a. a. kpt. Kazilionis - Linkus sumaniai ir vikriai sukėlė pulko vyrus, baigusius ugniagesybos kursus ir kažkaip perplukdė juos per srauną Nemuną be jokių laivelių. Šlapi it ančiukai, jie nuskubėjo į gaisro vietą patys pirmieji, dar jokių kitų gaisrininkų komandos nebuvo, ir prasidėjusį gaisrą užgesino. Valstybės prezidentas už sumanumą ir drąsumą kpt. Pr. Kazilionį - Linkų apdovanojo Gedimino ordenu ir pripažino jį vienu iš geriausių kariuomenės ugniagesybos specialistų. Vėliau jis iš 5 p. pulko buvo perkeltas į II p. divizijos štabą, kur buvo paskirtas štabo adjutantu.

Velionis buvo tylaus ir draugiško būdo, gailestingos širdies ir kiekvienam stengdavosi padėti. Be to, buvo labai jautrus Lietuvos vadavimo reikalui ir kasmet tam skirdavo — aukodavo ne vieną šimtinę dolerių. Jis taip pat buvo vienas iš uoliausių Vasario 16 gimnazijos rėmėjų. Išsirašydavo apie 15 laikraščių, žurnalų ir daug knygų.

Lietuvą ištikus okupacijai, jis buvo atleistas iš Lietuvos kariuomenės ir išvyko į gimtąjį kaimą Lizdeikius, kur ūkininkavo. Atseit, abi okupacijas, raudonųjų ir rudųjų jis praleido prie plūgo.

Pajutęs raudonųjų grįžimą, kaip ir dauguma, 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Iš karto buvo apsistojęs Tiuringijoje, iš kurios persikėlė į Bavariją, o iš ten 1948 m. emigravo į JAV ir apsigyveno Čikagoje. Sau pragyvenimą pelnė dirbdamas "Silver Cup" kepykloje. Darbas buvo priežastis ir jo ankstyvos mirties, nes vos 55 metų amžiaus sulaukęs, dėl nesveikatos, turėjo išeiti į pensiją. Būdamas pensijoje prisidėjo organizuoti lietuvių pensininkų sąjungą, kurios sekretoriumi išbuvo iki mirties. Taip pat jis buvo veiklus LVS Ramovės Čikagos skyriuje ir AL Bendruomenės narys.

Velionio Prano palaikai buvo pašarvoti Petkaus koplyčioje, Marquette Parke, kur kun. B. Sugintas atlaikė pamaldas. Buvo nulydėtas į Tautines kapines Čikagoje. Nors buvo darbo diena, bet velionio palaikus į kapines palydėjo didelis būrys giminių, ginklo draugų ir visuomenės atstovų.

Koplyčioje atsisveikinimo kalbą pasakė LVS Ramovės Chicagos skyriaus atstovas plk. Ant. Rėklaitis, o kapuose — velionio artimas bičiulis ir lietuvių pensininkų sąjungos pirmininkas kpt. Povilas Dirkis. Jis, be to, dar išreiškė užuojautą velionio broliui mjr. Petrui Kazilioniui-Linkui, buvusiam Vytauto Didžiojo bataliono Sibire vadui, ir kitiems artimiesiems.

Pov. Dirkis

A.A. Itn. ANTANAS MARKAUSKAS

L.V.S. Ramovė, Suvalkiečių dr-ja, A. L. Bendruomenė ir Mokytojų s-ga neteko tauraus ir darbštaus visuomeninio veikėjo, a. a. Antano Markausko, kuris mirė leukemija 1963 m. birželio 1 dieną.

Velionis buvo kilęs iš Suvalkijos nuo Marijampolės. Mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje ir aspirantu Karo mokykloje Kaune. Atlikęs karo prievolę, perėjo dirbti į Švietimo ministeriją. Iš karto mokytojavo Garliavos pradžios mokykloje, o vėliau tapo perkeltas į Tabariškius mokyklos vedėju. Tabariškiuose drauge su žmona, irgi mokytoja, išmokytojavo iki pasitraukimo iš Lietuvos.

Būdamas mokyklos vedėju, organizavo kaimo jaunimą, ypač šaulius, kuriems visą laiką vadovavo. Buvo pavyzdingas šaulių būrio vadas, o Tabariškių šaulių būrys žymiai skyrėsi nuo kitų Kauno šaulių rinktinės būrių rikiuotėje ir šaudyboje. Už tai jis buvo apdovanotas Šaulių žvaigžde ir medaliu, kuriuos 1938 m. man, Kauno šaulių rinktinės administratoriui - karininkui, teko garbė velioniui įteikti.

Jo būrys 1941 m. sukilime aktyviai dalyvavo Kauno užmiestyje.

Iš Lietuvos jis pasitraukė 1944 m. į Vokietiją, kur išgyveno keliose stovyklose, dirbdamas Vyt. Didžiojo sargybų kuopoje. 1949 m. išemigravo į JAV ir apsigyveno Melrose Parke, kur suorganizavo lituanistinę mokyklą ir jai vadovavo. Aktyviai dirbo A. L. Bendruomenėje ir Balfe. Iš Melrose Parko persikėlė į Cicero ir tuojau įsijungė į Cicero apylinkę, kur išbuvo Bendruomenės sekretoriumi iki mirties.

Velionis, gyvendamas Cicero, taip pat aktyviai dirbo ir Suvalkiečių dr-joje, Mokytojų s-goje, Balfe ir LVS Ramovėje Chicagos skyriuje. Ypač nuoširdžiai rūpinosi Lietuvos atvadavimo reikalais ir vis galvojo grįžti į numylėtą Lietuvą. Taip pat rūpinosi Suvalkiečių dr-jos reikalais, net būdamas ligoninėje vis kalbėjo ir troško, kad tos organizacijos 25 metų gyvasties jubilėjus pasisektų. Tačiau to jubilėjaus jau neteko sulaukti. Jis buvo darbo ir pareigos žmogus, kokių retai pasitaiko gyvenime. Visuomet būdavo optimistas ir kovotojas dėl lietuvybės ir darbininkas jaunimo lietuviško auklėjimo kelyje.

Velionis paliko žmoną Veroniką, mokytoją, ir du sūnus: Vaidotą-Antaną su šeima ir Vilulį — studentą. Velionis katalikiškomis bažnytinėmis

apeigomis buvo nulydėtas į šv. Kazimiero kapines ir palaidotas, dalyvaujant gausiam būriui draugų ir artimųjų.

Pov. Dirkis

UOLAUS RAMOVĖNO LAIDOTUVĖS

Bad Zwischenahn (Vokietija). Š. m. lapkričio 23 d. iškilmingai palaidojo Justiną Pažeriūną. Laidojimo apeigas atliko vokiečių par. kunigas, dalyvaujant visai Bad Zwischenahn lietuvių bendruomenei ir kitų tautybių gyventojams. Žvakėse paskendusį karstą papuošė liet. bendruomenės, ramovėnų ir atskirų asmenų vainikai. Pažymėtina, kad Bad Zwischenahn nė vienose laidotuvėse nebūdavo tiek daug žmonių, kiek šiose. Jo kuklumas, draugiškumas ir tragiška mirtis labai sujaudino visus jo pažįstamus. Laidotuvių visais reikalais labai rūpestingai pasirūpino bendr. pirmininkas P. Kazirskis.

A. a. Justinas Pažeriūnas buvo karštas lietuvis patriotas, uolus ramovėnas, nario mokestį buvo apmokėjęs už visus 1964 metus. Gimęs 1919 metais kovo mėn. 7 d. Šakių apskr. Liga sutrukdė jam išvažiuoti iš Vokietijos.

Ilsėkis, mielas Justinai, toli nuo savo brangiosios šalelės, kurią labai mylėjai ir buvai pasiryžęs ginklu rankose ją ginti, įstodamas į gen. Plechavičiaus rinktinę.

J. J.

— — —

Ačiū labai už "Kario" numerius, kuriuos gavau, nes man jis patinka ir yra įdomus. Manau, kad kiekvienam buvusiam kariui įdomu yra pasiskaityti ir prisiminti buvusius įvykius, o, be to, mūsų lietuvių parama yra "Karį" remti.

V. Čekys, Vokietija

Kaina
2 u c

(Atkelta iš 311 psl.)

kitas Europos tautas ištirpinti viename internacionaliniame "katile". Prieš tokius planus šiandieną Vakarų laisvas pasaulis kovoja. Mūsų tauta liks gyva ir sulauks laisvės, jei tą kovą laisvas pasaulis laimės. Baigęs žodį, perskaitė gautą LB Chicagos apygardos sveikinimą.

Toliau sekė ramovėno A. Rėklaičio paskaita. Istoriniais faktais pasirėmęs, prelegentas iškėlė kariuomenės vaidmenį lietuvių tautai kovojant už savo teises ir laisvę nuo seniausių laikų iki šių dienų. Mūsų tautos senų laikų karių didvyrių kovos ir ryžto dvasia prikėlė tautą 1918 m. naujam nepriklausomam gyvenimui. Laisvu gyvenimu pagyvenę 22 metus, mes supratome, kad tik laisvoje savo tėvynėje Lietuvoje mes tegalime sau laimę rasti. Tik būdami savo tėvų žemėje laisvi mes tegalime sėkmingai savo dvasines ir moralines vertybes kurti ir jomis naudotis. Tik laisvos Lietuvos žemė ir oras tegali mus skatinti į didelius laimėjimus, į prasmingą ir laimingą gyvenimą. Istorijos būvyje sukrautos ant Laisvės aukuro mūsų tautos kovotojų kraujo aukos yra mūsų tautos palikimas - testamentas, įpareigojantis mus laisvės kovą tęsti ir pavergtai Lietuvai laisvę iškovoti. Šiandieną su ginklu rankoje kovoti nei tauta krašte, nei mes išeivijoje, neturime sąlygų. Mūsų šiandieninė kova turi reikštis pozityve ir dinamiška kūryba mokslinėje ir kultūrinėje srityje. Ir Lietuvos laisvės klausimą turime nuolat palaikyti gyvą tarptautinėse institucijose ir ta prasme turime vystyti akciją į laisvojo pasaulio politikus, mokslininkus, kultūrininkus bei sambūrius, kurie mums yra palankūs. Gausiais plojimais dalyviai išreiškė prelegentui nuoširdžią padėką už įdomią ir aktualią paskaitą.

Meninę programos dalį atliko prof. muzikas Vl. Jakubėnas ir solistai: L. Peškienė ir J. Vaznelis. L. Peškienė padainavo: St. Šimkaus — Kur bakūžė samanota, S. Čerienės — Lietuvos laukai ir Vl. Jakubėno — Žemė kryžių ir smūtkelių. J. Vaznelis: M. Petrausko — Vai aš pakirsčiau, St. Šimkaus — Oi kas ir Vl. Jakubėno — Kol jaunas nevedęs buvau. Abiem solistam pianu palydėjo prof. muzikas Vl. Jakubėnas, kuris taip pat pianu paskambino savo kūrinį — Pasaka ir M. K. Čiurlionio — Preliudą. Meninę dalį referavo Gražina Musteikytė. Pirm. dail. A. Rūkštelė pareiškė viešą padėką visiems meninės programos išpildytojams. Jie taip pat buvo apdovanoti gėlėmis.

Pamaldose, žuvusiųjų pagerbime, akademinėje bei meninėje programų dalyse dalyvavo ir augšt lituanistinės mokyklos mokiniai su savo mokytojais. Už tai mokyklos vadovybei ir mokiniams minėjimo rengėjai reiškia nuoširdžią padėką.

Vakare Jaunimo Centre įvyko šventės minėjimo užbaigtuvės — vakarienė. Vakarienės metu ramovėnas J. Stankūnas parodė jo paties suktus filmus iš Chicagos sk. ramovėnų gyvenimo. Nei muzikos, nei šokių nebuvo. Bendrai visa kariuomenės šventės minėjimo programa buvo pravesta susikaupimo, ryžto ir kartu gedulo ženkle, nes dieną prieš šventę žuvo JAV prezidentas.

Reikia pažymėti, kad šventės metu nuo pat ryto, Jaunimo Centro vestibiulyje buvo išstatytas lietuvių karinės spaudos stalas. Ant sienų prie stalo kabojo XV-XVIII amžiaus lietuvių karių įspūdingi spalvuoti ir nespalvuoti paveikslai ir mūsų KARIO atskiri numeriai. Ant stalo buvo išdėstyta įvairūs Nepriklausomybės laikų mūsų karinės spaudos leidiniai: "Mūsų Žinynas", "Kardas", "Karys", "Trimitas". Stale vyravo mūsų karių leidiniai išeivijoje: "Karys", jo įvairūs leidiniai ir LV SRamovės išleistos knygos. Spaudos stalas žiūrovui sudarė gerą įspūdį. Jis buvo iš pirmo žvilgsnio pagautas kariškos nuotaikos, nes paveikslai, žurnalų bei knygų viršeliai, vaizduojantieji mūsų tautos senų ir naujų laikų karius, tokias nuotaikas kėlė. Čia buvo karinių knygų ir pardavimui. Buvo renkama ir KARIO prenumerata.

Šventės minėjimo metu surinkta Lietuvos Laisvės kovų invalidams aukų $118.00.

Išeivijoje mūsų plačioji visuomenė kariuomenės šventės atžvilgiu laikosi rezervuotai. Mažai jos į šventę atsilanko. Kitaip buvo laisvoje tėvynėje. Tada kariuomenės šventė buvo visos tautos didžioji tautinė šventė. O išeivijoje ji pasidarė lyg tik vien likusių gyvų karių ir nedaugelio mūsų patriotų šventė. Dabar jau lyg atrodo, kad karių ir kitų laisvės kovotojų kraujo aukos ant Laisvės aukuro buvo sukrautos tik karių interesams, o ne visos tautos laisvės reikalui. Šiandieną užmirštame, kad toji šventė yra visos tautos laisvės kraujo aukų pagerbimo ir tautos ryžto šventė. Užmirštama, kad toje šventėje mes visi privalome dalyvauti ir savo dalyvavimu parodyti, kad mes savo širdyse dar nešiojame tautos laisvės idealą ir esame pasiryžę dėl jo kovoti.

Kariuomenės šventės dieną į Lietuvių Fondo narių eiles įsijungė šie Chicagos skr. ramovėnai: Mikolajūnas Kazys ir Samuolis Zenonas, įmokėdami fondan po 100 dol. Tie vyrai supratę, kad mūsų dabartinė kova dėl tautos gyvybės ir laisvės iš mūsų, laisvuose kraštuose esančių, ne kraujo aukos reikalauja, bet darbo ir pinigo. Ir ne centų, ar dolerių, bet šimtinių ir daugiau. Lai jų pavyzdys kitus paskatina greičiau į ijungti pilnateisiais nariais į Lietuvių Fondą. Kieno dar širdis bus užkietėjusi Lietuvių Fondo reikale, patartina pasiskaityti Juozo Jurkaus straipsnį — "Besąlyginė kova už lietuvybę", tilpusį Dirvoje š. m. lapkričio 25 d. nr. 135-2.

A. Rėklaitis

•

Lietuvos kariuomenės atkūrimo minėjimai kitose vietovėse bus aprašyti sekančiame KARIO Nr. Red.

•

AUKOJO KARIUI:

$15.00 — Rėklaitis M., Chicago, Ill.;

$14.00 — Šimkus M., Maltimore, Md.

$5.00 — Balbatas J., Cleveland, Ohio.

Po $4.00 — Daunys Al., Syosset, N.Y.; Drabišius P., Cleveland, Ohio; Numgaudas V., Chicago, Ill.; Petrauskas Vyt., Chicago, Ill.; Rugys A., Paterson, N.J.; Tiškevičius St., Chicago, Ill.

Po $3.00 — Bukauskas, M.A., Detroit, Mich.; Kasperas Ig. P., New York, N.Y.; Paknys J., Thompson, Conn.; Pleskevičius P., Boston, Mass.; Zaganevičius K., Cambridge, Mass.

Po $2.00 — Andrikonis Jz., Manchester, Conn.; Andriušis Jz., Washington, D.C.; Aukštaitė M., Chambly, Canada; Bobelis B., Brooklyn, N.Y.; Buškevičius Pr., Hartford, Conn.; Čepukas J., Glen Cove, N. Y.; Dambrauskas M., Tacoma, Wash.; Gulbinas P., Toronto, Canada; Kačergius V., La Salle, Canada; Kazlauskas K., Baltimore, Md.; Kenstavičius A. Boston Bar, Canada; Kumpikas J., Richmond Hill, N.Y.; Liškevičius A., Chicago, Ill.; Macelis A., Brooklyn, N.Y.; Mališauskas G., Chicago, Ill.; Petrauskas E., Chicago, Ill.; Račys J., Toronto, Canada; Sederavičius V., Omaha, Nebr.; Stalioraitis Jz., Toronto, Canada; Tallat-Kelpša K.; Tyla Pov., Foxboro, Mass.; Vadišius, K., Manchester, Conn.; Vaičiulionis Ig., Manitouwadge, Canada.

Po $1.00 — Garmus J., Echo Lake, Pa.; Klimavičius J., Brooklyn, N.Y.; Legeckis E., Jamaica, N.Y.; Mikolaitis J., Westwood, N.J.; Saladžius Jz., E. St. Louis, Ill.; Ugianskis Jz., Gr. Rapids, Mich.

Nuoširdi KARIO padėka.

ECHO VALLEY lietuviška vasarvietė

Atidaryta ištisus metus. Lietuviai savininkai *Elena* ir *Julius GARMAI* visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis:

ECHO VALLEY, Echo Lake, Pa. — Telef.: 717 - 424 - 1920.

DŽIAUGSMAS — POILSIS IR RAMYBĖ POCONO KALNUOSE

Kur vakar dienos malonumai — tampa rytdienos maloniais prisiminimais...

Puikūs ir patogūs kambariai su televizija, radijo ir voniomis, arba atskiri nameliai. Modernus baras, didelis maudymosi baseinas ir ežerėlis, 20 akrų miško, visokiausias sportas vasarą ir žiemą, šokiai ir geras lietuviškas maistas. . . . . Nuolaidos: organizacijoms, stovykloms, suvažiavimams

HOTEL NIDA CORP.

Visi maloniai kviečiami vasaros poilsiui prie Atlanto į viešbutį "N I D Ą" Asbury Parke, N. J., 7-tos ir Park Ave. kampe, telef. PR 4-7788. Švarūs kambariai, rami vieta, pigus ir skanus maistas.

Viešbučio salė išnuomojama įvairiems pobūviams. Prie viešbučio veikia restoranas ir baras. Patogus susisiekimas traukiniu ir autobusais.

Savininkai:

P. C. MAČIULIAI
Seventh & Park Avenues
Asbury Park, N. J.
Telefonas — PRospect 4-7788

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:

L. BILERIS, % KARYS
916 Willoughby Avenue
Brooklyn 21, N.Y., U.S.A.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

•

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją dvi savaitės prieš išleidimą.